

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра практичної психології та психодіагностики

На правах рукопису

ТОПРАК ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ МЕТОД У РОБОТІ
З ЕМОЦІЙНОЮ ТА ОСОБИСТІСНОЮ СФЕРАМИ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Спеціальність: 053 «Психологія»
Освітньо-професійна програма «Практична психологія (психологічне
консультування та психотерапія)»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
КОШИРЕЦЬ ВІКТОР ВАСИЛЬОВИЧ,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології та
психодіагностики

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри практичної психології
та психодіагностики

від ____ 2024 р.

Завідувач кафедри

Магдисюк Л. І.
(підпис)

ЛУЦЬК – 2024

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет психології

Кафедра практичної психології та психодіагностики

Освітній ступінь «Магістр»

Спеціальність 053 Психологія

Освітньо-професійна програма Практична психологія

(психологічне консультування та психотерапія)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

«__» _____ 2024 року

**ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)
ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ**

Топрак Вікторія Володимирівна

Тема роботи. Арт-терапевтичний метод у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку.

Керівник роботи – Коширець Віктор Васильович, кандидат психологічних наук, доцент.

Строк подання здобувачем роботи – 10.11.2024 року.

Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи. Виявити вплив арт-терапевтичних методів на емоційну та особистісну сфери дитини дошкільного віку, визначити дієвість та доцільність даних методів, їх каталізаційних особливостей в розвитку та корекції станів дітей дошкільного віку; здійснити теоретичний аналіз методів дослідження; емпірично вивчити та проаналізувати техніки, засоби, порядки, підходи, манери, інструменти та важілі взаємодії; розробити базову програму використання арт-терапевтичних методів в роботі з дітьми дошкільного віку, розвитку творчого потенціалу засобами арт-терапії.

Дата видачі завдання 15.10.2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1	На першому етапі дослідження, на основі попереднього знайомства з проблемою та результатів попереднього її вивчення, основна увага зосереджена на виборі напряму дослідження, опрацюванні мети та завдань, визначенні об'єкту, предмету та методів дослідження, виборі можливих джерел інформації.	Листопад 2023	
2	Другий етап присвячений вивченню поняття арт-терапії, її методів та важелів впливу. Цей етап передбачав аналіз теоретичних джерел вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем дослідження. Отримані при цьому результати стали підставою для визначення завдань, вибору методів, адекватних меті та завданням дослідження, кількісного та якісного аналізу отриманих даних.	Грудень 2023 – червень 2024	
3	Третій етап дослідження – емпірико-діагностичне дослідження. Даний етап включав у себе підготовку до проведення діагностичного дослідження, розробку та уточнення інструкції для респондентів, попередню її перевірку на простоту й зрозумілість та діагностику респондентів. Інтерпретація результатів та висновки за темою дослідження представлені у вигляді схем, таблиць, діаграм, рисунків, додатків.	Червень – вересень 2024	
4	Четвертий етап дослідження передбачав впровадження та реалізацію методів арт-терапії, проведення занять та тренінгу, орієнтованих на корекцію емоційних станів дітей дошкільного віку методами арт-терапії.	Вересень – жовтень 2024	
5	Остаточне оформлення роботи.	Листопад 2024	

Здобувач освіти _____
(підпис)

Топрак В.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)
(проекту)

Коширець В.В.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Топрак В.В. Арт-терапевтичний метод у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У магістерській роботі визначено сутність поняття арт-терапії, різноманітність її методів. Проаналізовано вплив арт-терапевтичних методів на емоційну та особистісну сфери дітей дошкільного віку, визначено дієвість та доцільність даних методів, їх каталізаційних особливостей в розвитку та корекції станів дітей дошкільного віку.

Проведено та проаналізовано емпіричне дослідження психологічного простору дітей дошкільних закладів рівнем емоційного стану, де виявлено значний потенціал арт-терапевтичних методів у розвитку емоційної чутливості, соціальної взаємодії та особистісного самовираження, зафіксовано суттєве покращення в емоційній відкритості дітей. Розроблено та апробовано арт-терапевтичні заняття в групах та індивідуальні, проведено тренінг для дітей та батьків, завдяки якому спостерігалось підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків, спонукання їх до самоаналізу, сприяння зближенню дітей та батьків, сімей вихованців та дошкільного закладу. Психолого-методичні засоби тренінгу спрямовані на поєднання різних форм арт-терапії – мультимодальність, задля максимального мобілізування творчого потенціалу дітей дошкільного віку та знаходження саме тих способів самовираження, які найбільше відповідають потребам і можливостям дитини, надаючи кожному додаткові можливості для вираження своїх почуттів і думок.

Висновки магістерської роботи містять виклад теоретичних і емпіричних результатів дослідження соціальної взаємодії дітей, динаміки їх емоційного стану.

Ключові слова: *арт-терапія, емоційна та особистісна сфери, особистість, дитина, дошкільний вік, психолого-педагогічна практика, соціально-психологічна інтеграція, корекція, самовираження, інтеграція творчих і рухових практик.*

ABSTRACT

Toprak V.V. Art therapy method in working with the emotional and personal spheres of preschool children. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Final qualification work for the degree of «Master» in the specialty 053 «Psychology»
– *Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.*

The master's work defines the essence of the concept of art therapy, the diversity of its methods. The influence of art therapy methods on the emotional and personal spheres of preschool children is analyzed, the effectiveness and feasibility of these methods, their catalytic features in the development and correction of the conditions of preschool children are determined.

An empirical study of the psychological space of preschool children by the level of emotional state was conducted and analyzed, which revealed a significant potential of art therapy methods in the development of emotional sensitivity, social interaction and personal self-expression, a significant improvement in the emotional openness of children was recorded. Art therapy classes in groups and individually were developed and tested, training was conducted for children and parents, thanks to which an increase in the level of psychological and pedagogical culture of parents was observed, encouraging them to introspection, promoting the rapprochement of children and parents, families of pupils and the preschool institution. Psychological and methodological means of training are aimed at combining different forms of art therapy – multimodality, in order to maximize the mobilization of the creative potential of preschool children and finding those ways of self-expression that best meet the needs and capabilities of the child, providing everyone with additional opportunities to express their feelings and thoughts.

The conclusions of the master's thesis contain a presentation of theoretical and empirical results of the study of social interaction of children, the dynamics of their emotional state.

Keywords: *art therapy, emotional and personal spheres, personality, child, preschool age, psychological and pedagogical practice, socio-psychological integration, correction, self-expression, integration of creative and motor practices.*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ В РОБОТІ З ЕМОЦІЙНОЮ ТА ОСОБИСТІСНОЮ СФЕРАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Поняття та види арт-терапевтичних методів.....	7
1.2. Особливості організації роботи з дітьми дошкільного віку	22
1.3. Використання методів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ТА СОБИСТІСНОЇ СФЕР ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ ..	40
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	40
2.2. Впровадження та реалізація методів арт-терапії на етапі експериментального дослідження.....	42
2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	46
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З ЕМОЦІЙНОЮ ТА ОСОБИСТІСНОЮ СФЕРАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	67
3.1. Тренінг з використанням арт-терапевтичних методів у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку	67
ВИСНОВОК	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	84

*«Духовне життя дитини повноцінне лише тоді,
коли вона живе у світі гри, казки, фантазії, творчості»*

В. Сухомлинський

ВСТУП

Актуальність дослідження впливу арт-терапевтичних методів на емоційну складову особистості дитини дошкільного віку набуває все більшої доцільності та важливості. Сьогодення обумовлено високим рівнем нестабільності, а з нею – постійно високим рівнем напруги та стресу. Дитина дошкільного віку емоційно тісно пов’язана з батьками. Саме тому, взаємодія з батьками за допомогою творчих навичок, м’яко та лагідно зближує, розкриваючи світотворчий потенціал дитини дошкільного віку. Окрім зовнішніх факторів впливу на особистість дитини, важливу роль в становленні людини відіграють етапи вікових криз. На дошкільний вік припадає одна з яскравих – криза трьох років. Вперше кризу трьох років та її риси виявила та описала Ельза Келер у роботі «Про особистість трирічної дитини». Саме в цьому віці дитина починає усвідомлювати себе окремою незалежною особистістю. Відтворити прояви певних протестів, негативізму, впертості, норовливості арт-терапевти радять за допомогою казкотерапії, створення колажів, ліплення з глини та пластиліну. Арт-терапія спрямовує енергію дитини в мирне русло. Наприклад, якщо дитина рве книжку, терапевт запропонує їй рвати старі журнали та створювати з них цікаві колажі. Включення фантазії в моменти високої напруги, допомагає обіграти неприємні моменти з використанням іграшок. Унікальний та самобутній спеціаліст у напрямку «психологія мистецтвом», доктор філософії, кандидат психологічних наук, арт-терапевт Назаревич Вікторія В'ячеславівна вдало та ефективно використовує в роботі з дітьми терапевтичні іграшки – «мишенятко-діагност», «дивасики», «помагайко на пальчик з фетру», «їжачок-помічник», інші. Іграшка швидко допомагає порозумітися та знайти рішення у будь-якій ситуації у взаємодії з дитиною. Наприклад, якщо малюк відмовляється одягатися на прогулянку,

фахівець або дорослий пропонує одягнути плюшевого ведмедя, аби дитина відчула прояв «дорослих» рис характеру. Через деякий час дитина погоджується одягтися самостійно, із задоволенням. Відчуття та почуття формують в людині найсильнішу пам'ять в тілі, емоційну, ментальну. Саме тому, методики арт-терапії напрочуд дієві.

Арт-терапію, як метод зцілення за допомогою творчості, досліджували такі відомі вчені як: Уелсбі Кероул, Едіт Крамер, Маргарет Наум, Адріан Хілл, Карл Юнг. Терапія мистецтвом є відносно новим методом психотерапії. Вперше цей термін ужито Адріаном Хіллом. Дослідження психологічних і педагогічних аспектів арт-терапії представлені у роботах М. Лібман, М. Наумбург, О.Тараріної. Теоретико-методичні аспекти арт-терапії аналізували українські вчені – О. Вознесенська, Л. Калініна, О. Смілянець, О. Сорока та інші.

Об'єкт дослідження: емоційна та особистісна сфери дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: арт-терапевтичний метод в роботі з емоційною та особистісною сферами дітьми дошкільного віку.

Мета: визначення дієвості, доцільності та безпечності методів арт-терапії, їх каталізаційних особливостей в розвитку та корекції станів дітей дошкільного віку.

Відповідно до мети, визначено завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз методів дослідження.
2. Відтворити на практиці взаємодію з дітьми дошкільного віку з метою визначення впливу творчих методів.
3. Емпірично вивчити та проаналізувати техніки, засоби, порядки, підходи, манери, інструменти та важелі взаємодії.
4. Розробити базову програму використання арт-терапевтичних методів в роботі з дітьми дошкільного віку, розвитку творчого потенціалу засобами арт-терапії.

Проаналізувавши теоретико-методологічну базу дослідження, сучасні підходи науковців до арт-терапії як наукової категорії, визначено, що ними передбачено художню творчість, образотворчу діяльність для «гармонізації розвитку особистості

через розвиток здібностей самовираження і самопізнання в мистецтві, у порівнянні, наприклад, з грою, що пов'язано з продуктивним характером мистецтва – створенням естетичних продуктів, які об'єктивують у собі почуття, переживання і здібності людини». Провівши аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної теми, з'явилось глибоке розуміння того, що арт-терапія сприяє: зміцненню психологічного здоров'я дітей дошкільного віку; покращенню соціально-психологічного клімату; мотивації дітей до особистісного зростання, навчання; встановленню контакту із групою учасників; формуванню відносин взаємного прийняття й емпатії; вільному самовираженню та самопізнанню особистості; утворенню позитивного емоційного настрою.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури на тему дослідження, інтерв'ю; спостереження. Задля досягнення мети та вирішення завдань, було використано образотворчі матеріали для вираження змістів внутрішнього світу дитини; створено особливі умови середовища для відвертості та розслаблення; проведено бесіди, ігри, майстер-класи з ліплення, малювання, музичні заняття.

Як базові методи арт-терапії ми використовували наступні:

- Ізотерапія. Продуктивний вид терапії з використанням різноманітних засобів мистецтва: ліплення, аплікація, малювання. Під час проведення малювальної терапії проводяться заняття, створені задля вдосконалення сприйняття і дитячої уяви. Творчість допомагає дитині розкритися, поліпшити чуттєво рухову координацію та образне мислення.
- Бібліотерапія. У якості основного інструменту виступає літературний твір.
- Музикотерапія. Педагог заздалегідь підбирає відповідні мелодії та звуки, за допомогою яких можна зробити позитивний вплив на психоемоційний стан дитини.

- Кінезітерапія. Сучасна терапія, яка включає хореотерапію, танцетерапію, корекційну ритміку. При цьому, рухи дитини – інтуїтивні, що дозволяє їй проявити самовираження та емоційний стан.

База дослідження: дослідження проводилися на базі дитячих дошкільних закладів, під час індивідуальних зустрічей, проведення групових зустрічей. Загальна кількість досліджуваних складає 70 осіб – дітей дошкільного віку.

Практичне значення отриманих результатів. Одержані результати стали підґрунтям для ідеї створення ініціативи з впровадження Державної програми «АРТ». На тлі військових подій в Україні, великої кількості травмованих особистостей дошкільного віку, арт-терапевтичні методи можуть стати найтолерантнішими та найдієвішими в процесах зняття напруги, вивільнення страхів та нейтралізації травм від пережитих потрясінь.

Отримані результати можуть бути корисними при розробці спеціальних програм, спрямованих на психофізичне відновлення та ресоціалізацію ветеранів.

Апробація результатів та публікації. Зміст основних положень і результатів дослідження доповідався і обговорювався на Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості». Опубліковано тези «Арт-терапевтичний метод у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку».

Структура і обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ В РОБОТІ З ЕМОЦІЙНОЮ ТА ОСОБИСТІСНОЮ СФЕРАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття та види арт-терапевтичних методів

Кожна людина у будь-який момент буття може змінити своє життя на краще. Важливо зрозуміти власну унікальність. Зміни потребують ресурсів та знань. Часто, шлях до своїх ресурсів ускладнений, тому що вони зберігаються у нашій несвідомій (або підсвідомості). Завдяки арт-терапії, людина знаходить шлях до свого істинного «Я», знаходить сили для змін.

Як будь-який інший психотерапевтичний напрям, арт-терапія має свої особливості.

У роботі беруть участь троє – дитина, спеціаліст та продукт творчої діяльності. Наприклад, створюючи малюнок, дитина обов'язково розповідає про нього фахівцю (або групі, якщо йдеться про групову терапію).

Основна перевага арт-терапії – безпека. Вона забезпечується саме завдяки тому, що робота відбувається опосередковано, через малюнок, танець, ліплення тощо. Дитина вихлюпує переживання у творчій діяльності:

- Експресія – дитина отримує можливість висловити себе, свої емоції (біль, почуття, проблему) через творчість;
- Метафора – можливість висловити себе через художній образ;
- Креатив – в процесі відбувається створення унікального творчого продукту;
- Навчання – під час творчості дитина вчиться самопізнанню та самовираженню, отримує знання та життєвий досвід;

- Матеріалізація – коли дитина висловлює у творчості свої переживання, їх можна вивчити, розглянути і змінити на краще [1, с. 33-35].

Творячи, розвиваючи свою креативність, можна переходити зі стану «я хочу», у стан «я буду». Креативність дає більше вибору, допомагає бачити більше життєвих стратегій та варіантів. Арт-терапія дарує радість та задоволення від процесу.

Для дошкільнят, дітей молодшого та середнього шкільного віку визначають такі цілі застосування арт-терапевтичних методик:

- діагностувати психологічний стан;
- навчити дитину керувати своїми почуттями, контролювати свої емоції;
- синхронізувати роботу лівої та правої півкуль головного мозку;
- допомогти дитині знайти контакти з батьками, однолітками, оточуючими;
- розкрити творчі здібності та потенціал;
- підвищити самооцінку;
- знизити рівень агресії;
- знизити рівень стресу;
- розвинути дрібну моторику.

Безперечно, це мала частина того, що може подарувати арт-терапія. Цей метод терапії має кілька видів практик, що збільшує шанси того, що арт-терапія зможе допомогти великій кількості людей [3, с. 220].

Музикотерапія.

Під час музикотерапії, дитина слухає музику, яка викликає у неї яскраві емоції та спогади. Цей метод ефективний тим, що музика здатна швидко викликати яскраві емоції та доставати спогади із глибин свідомості. Діти дошкільного віку легко розрізняють мажор та мінор, арт-терапевт визначає їхні реакції на них. Також музика може виводити дитину з тривоги і спрямовувати в релаксацію.

Музика змінює серцевий ритм, може усувати спазми, сприяє міорелаксації, комплексно впливаючи на рухову активність. Коли дитина розповідає арт-терапевту про

свої асоціації, фахівець вибудовує модель світорозуміння та світовідчуття дитини на момент проведення заняття.

Історично, терапія музикою з'явилася ще на початку XIX століття. Але як самостійний психотерапевтичний метод її почали застосовувати у другій половині двадцятого століття. Співробітники Гарвардського університету багато років вивчають музикотерапію [36, с.170]. Виділено два типи впливів гармонійних звукових вібрацій на організм людини – фізіологічні та психологічні.

Музикотерапевтичні методи поділяються на дві групи – активні та пасивні. Пасивний метод – коли дитина слухає певні композиції. Активні методи включають співи, гру на музичних інструментах, розробку пацієнтом власної композиції.

Інструменти методу: музичні композиції, музичні інструменти.

Фототерапія.

Одним з напрямів цього методу – робота з готовими фотознімками, створення колажів. Більш активний напрямок фототерапії – дієва взаємодія дитини з дорослим, з природою та оточуючим середовищем через власні фотосесії, які уособлюють почуття та емоції дитини. Фотознімки та колажі допомагають візуалізувати надії чи переживання дитини. Фотознімки та колажі допомагають візуалізувати надії чи переживання дитини. Фотоапарати миттєвого друку, немов, створюють магію на очах дитини – ось вулицею біг песик, аж, раптом, фото знімок зафіксував його на папері. Фототерапія дозволяє дитині проявити свою унікальність, пробудити відчуття зі світлом і кольором, розкрити свої творчі здібності, створюючи унікальні миттєві фотографії. Наступний етап цього методу – створення власного фото альбому, який стане ще одним творчим продуктом дитини, яким вона може пишатися, який буде давати відчуття опори, бо фотографія – це справжнє диво.

Метафоричні асоціативні картки.

Цей інструмент працює з витісненими чи неявними емоціями, бажаннями, переживаннями, страхами дитини. Виглядають карти як колода із зображеннями – найчастіше акварельними, навмисно розмитими, нечіткими. Метафоричні асоціативні

карти – особлива символна мова, яка допомагає пов’язати різні концепції між собою. Вони часто використовуються для розробки складних ідей, вирішення проблем, розвитку стратегій, покращення комунікації та процесів [5, с. 192].

Метафоричні асоціативні карти – це зручний, доступний, захоплюючий, простий, але водночас універсальний інструмент для звільнення мислення. Це метод креативного мислення, при якому використовуються абстрактні символи, образи та ідеї.

Ізотерапія.

Найперший вид арт-терапії, саме з нього починав розвиток арт-терапії Адріан Хілл [2, с. 47-51]. Цей метод і до тепер залишається найпопулярнішим за рахунок потужного творчого ядра, простоти реалізації та універсальності. У процесі заняття дитина малює. Що малювати – каже арт-терапевт. Але як це малювати – людина визначає сама.

Наприклад, концептуальне значення має вибір фарб. Яскраві та соковиті тони говорять про позитивний настрій, а пастельні – про тонке світосприйняття та високу чутливість. Робота з будь-яким пластичним матеріалом стимулює фантазію, напрям якої багато в чому задається підсвідомими мотивами. Серед цих мотивів та імпульсів у більшості випадків криється джерело проблеми. Важливо, щоб дитина не була обмежена на палітрі. Фахівець надає десятки кольорів та показує, як їх змішувати, щоб отримувати нові тони. Зазвичай результатом заняття стає один рисунок. У фіналі курсу з них складається колаж, який дає наочне уявлення про особистісний розвиток дитини і дозволяє чітко, крок за кроком проаналізувати пройдений шлях.

Дитячий малюнок – це більше ніж просто зображення на папері, оскільки кожна дитина малює те, що має для неї важливе емоційне значення і залишило глибокий слід у її внутрішньому світі. Через малюнок можна зрозуміти, як дитина сприймає світ, як ставиться до подій, що відбуваються навколо неї. Важливим аспектом корекційних занять, які проводяться психологом або вихователем, є не лише корекційні завдання, але й навчальні та виховні, що гармонійно пов’язані з темою кожного заняття.

Включення в заняття елементів малювання, особливо за допомогою креативних методик, відкриває широкі можливості для розвитку не лише творчого мислення і фантазії, а й дає змогу виконувати важливі корекційні завдання. Малювання допомагає розвивати моторику, як артикуляційну, так і дрібну, поліпшувати мовленнєве дихання, тренувати слухову й мовленнєву увагу і пам'ять через використання казок, віршів та спеціальних вправ. Також малювання допомагає закріплювати правильну вимову звуків, збільшувати словниковий запас, розвивати інтонаційну виразність мовлення та зміцнювати комунікативні навички дітей [4, с. 22-27].

Дошкільний вік є критичним етапом розвитку особистості, під час якого формуються основні риси характеру, світогляд та ставлення до себе і оточення. У цей період діти активно пізнають світ через гру і малювання, що є для них природними формами діяльності. Образотворча діяльність надає дітям можливість виражати себе, і саме в цьому виявляється цінність дитячої творчості, яка часто вражає дорослих своєю безпосередністю, унікальністю та яскравою фантазією. Малювання для дітей – це не просто заняття, воно приносить їм задоволення, розвиває художні здібності, естетичне сприйняття, творчу уяву та формує стійкий інтерес до цієї діяльності. Завдяки малюванню дитина не лише розвиває свої фізичні навички, але й зміцнює душевний і розумовий потенціал.

В. Сухомлинський у своїх роботах наголошував на важливості розвитку моторики рук у дітей, вказуючи, що «на кінчиках пальців дитини зароджуються її здібності та таланти». Саме тому заняття з малювання мають особливу цінність у дошкільному віці. Вони сприяють розвитку спостережливості, художнього смаку, формуванню естетичних поглядів та розумінню краси навколишнього світу, що є важливими елементами всебічного розвитку дитини.

Сучасні дослідження, зокрема роботи Е. Медведєвої, Є. Левченко та Е. Смирнової, підкреслюють важливу роль образотворчого мистецтва у формуванні дитячої психіки як у дітей, які нормально розвиваються, так і у тих, хто має проблеми зі здоров'ям. У

ситуаціях, коли вербальна комунікація між дітьми ускладнена, ізотерапія стає засобом спілкування, сприяючи взаємодії та соціалізації. Малюнок дає дітям можливість виразити свої почуття, думки та мрії, а також допомагає впоратися з негативними емоціями, страхами і травматичними образами. Це особливо актуально для дітей з невротичними або тривожними станами, для яких ізотерапія може бути ефективним способом корекції емоційного стану [8, с. 176].

Фахівці зазначають, що ізотерапія створює позитивний емоційний фон у дитячому колективі, допомагає налагодити комунікацію з однолітками, розвиває культуру дитини, зміцнює почуття внутрішнього контролю та сприяє творчому самовираженню. Застосування ізотерапії в роботі з дошкільниками, які мають мовленнєві або емоційні труднощі, є ефективним і доцільним методом. Це дозволяє не лише покращувати мовленнєві навички, але й розвивати їхню самооцінку, долати сором'язливість та боязкість. У дитячих малюнках можна побачити не лише рівень технічних навичок, але й особистісні характеристики та міжособистісні відносини дитини [6, с. 248].

Проведення корекційних занять із застосуванням ізотерапевтичних технік може відбуватися індивідуально, в підгрупах або в рамках групової роботи, що робить цей підхід універсальним для роботи з дітьми різного віку та рівнів розвитку. Одним з ключових аспектів ізотерапії є її здатність допомагати дітям виразити свої емоції через малюнок, що особливо важливо для тих, хто не може вербально передати свої почуття.

Малювання розвиває чуттєво-рухову координацію, оскільки вимагає участі багатьох психічних функцій одночасно. Це не лише творча діяльність, а й спосіб пізнання своїх можливостей, модель для взаємодії з навколишнім світом і засіб вираження емоцій. Малювання також допомагає дитині краще розуміти свої емоції, відчувати себе впевненіше і поступово звільнитися від внутрішніх конфліктів.

Художнє самовираження сприяє психічному здоров'ю дитини, і це підтверджують численні дослідження. У дошкільних закладах заняття з ізотерапії можуть мати як профілактичний, так і розвиваючий характер, допомагаючи дітям

долати легкі емоційні та поведінкові проблеми. Образотворча діяльність є для дитини засобом психологічного захисту, що дозволяє їй висловлювати свої почуття у важливих для неї ситуаціях.

Для розвитку художніх здібностей, педагогам важливо пропонувати дітям як традиційні, так і нетрадиційні методи малювання, що дозволяють розкрити їх творчий потенціал. Однак необхідно дотримуватися балансу між цими методами, щоб не перевантажити дітей і забезпечити плавний перехід до класичних технік. Навчання правильному користуванню художніми матеріалами, такими як пензлі, фарби, фломастери, сприяє підготовці руки до письма і розвитку дрібної моторики.

Нетрадиційні техніки малювання мають безліч переваг: вони прості у виконанні, швидкі та ефективні, стимулюють фантазію, дають можливість отримати гарні результати та приносять задоволення дітям. Навчання дітей цим технікам з урахуванням їх вікових особливостей сприяє розвитку пізнавальних інтересів та творчих здібностей. Техніки, що відрізняються своєю оригінальністю, допомагають дітям відкривати нове та відчувати задоволення від процесу малювання, формуючи при цьому позитивне ставлення до художньої діяльності [11, с. 29-31].

Техніка «Акватуш» є простою, але незвичайною, що нагадує дитячі ігри з водою. Цей підхід дозволяє дітям, які мають труднощі з концентрацією уваги, насолоджуватися поступовою діяльністю, не зосереджуючи увагу на швидкому результаті. Діти, які відчувають негативні емоції, також можуть знайти в цій техніці мотив для творчої активності.

Під час виконання роботи, перший шар малюнка створюється на аркуші паперу за допомогою гуаші великими мазками. Коли перший шар підсихає, другий шар повністю покривається чорною тушшю. Ця туш висихає швидко, якщо її шар не надто товстий. Далі аркуш опускається у воду, де гуаш майже повністю змивається, тоді як туш залишається частково. В результаті на чорному фоні з'являються яскраві кольори, а

контакт з водою та брудом сприяє розкриттю бажання дитини досліджувати, коли вона відчуває психологічну безпеку і може розслабитися.

Техніка «Монотипія» передбачає малювання на гладкій поверхні, наприклад, на склі або товстому папері, з подальшим відтисканням на звичайному папері. У процесі можуть використовуватися різні матеріали, такі як чорнило, туш, акварельні фарби або розведена гуаш. Зображення, отримане в результаті, завжди відрізняється від того, що було спочатку, адже воно може бути менш чітким, розпливчастим, а межі кольорів можуть стертися. Цей процес сприяє спонтанному самовираженню, актуалізації почуттів і емоцій, зняттю напруги, розвитку креативності і варіативності мислення.

Техніка «Малювання клубком» може стати корисним інструментом для підвищення самооцінки дітей, які вважають, що не вміють малювати. У ході роботи дорослий розмотує клубок ниток і показує, як створювати візерунки або картини на підлозі чи столі. Кожна дитина по черзі бере клубок і, розмотуючи його, створює свою композицію. Після цього проводиться обговорення, під час якого діти відповідають на запитання про те, які фігури, букви чи цифри вони бачать у своїх малюнках, що нагадує їм [15, с. 18-21].

У техніці «Ниткографія» нитка довжиною 30-50 см спочатку опускається у фарбу, потім викладається на аркуші так, щоб лише кінчик залишився за межами листка. Після цього аркуш накривається іншим листом, і нитка витягується з простору між листами. В результаті на обох аркушах з'являються незвичайні відбитки.

Техніка «Малювання мильними бульбашками» дозволяє дітям подолати страх перед невдачею в малюванні. Цей нестандартний підхід допомагає висловити почуття та емоції, відходячи від предметного зображення, і дає дітям відчуття свободи, впевненості у своїх силах. Ця техніка сприяє розвитку особистості дитини, навчає висловлювати свої думки і ідеї через створення оригінальних малюнків.

Техніка «Малювання по колу» застосовується під час групової роботи і сприяє згуртуванню учасників, залучаючи навіть найменш активних дітей. Діти сідають у коло,

у кожного в руках олівець та підготовлений аркуш паперу. Лист вертикально ділиться на три частини, а перші дві загортаються всередину. За інструкцією, перша дитина малює голову, передає лист іншій дитині, яка малює тіло, не дивлячись на голову, а третя дитина малює ноги. Потім лист розгортається, і діти вигадують ім'я для створеної істоти та коротку історію про неї.

Лялькотерапія.

Метод розроблений канадським психологом Мері Райт на початку ХХ століття [20, с. 8-11]. Цей вид художньої терапії застосовуються для дітей та дорослих з рівною ефективністю.

Як зрозуміло з назви, в методі використовуються ляльки, які імітують людей. Фахівець розробляє сценарій, дитина відіграє певну роль. Мета лялькотерапії – виробити вміння правильно реагувати на певні життєві ситуації та позбутися пов'язаних із ними психологічних бар'єрів.

Методика має ігрову форму, тому проста у реалізації і легко захоплює. З розвитком сценарію наростає емоційна напруженість. У фінальному акті емоції досягають піку та виплескуються у формі сміху, плачу чи іншої реакції. Таким чином, усуваються негативні переживання та знімаються психологічні блоки.

Лялька виступає в ролі посередника між психологом та дитиною. Так дитині простіше сприймати вказівки спеціаліста. Мета – усунути негативні переживання, дати новий позитивний досвід для тієї ж ситуації. Це дозволяє усунути конфліктність та нерішучість, нормалізувати соціальну взаємодію.

Інструменти методу: пальчикові ляльки, маріонетки, паперові та тканинні, традиційні, ростові, зліплені із пластиліну.

Пісочна терапія.

Вербально-невербальна комбінована практика художньої терапії, яка ґрунтується на взаємодії дитини з піском. Невербальний етап включає створення з піску заданої або

довільної композиції. Вербальний етап – аналіз та обговорення композиції з арт-терапевтом.

Пісочна терапія не завжди має на увазі ліплення з піску. Пісок може бути сухий, дитина просто виводитиме з нього візерунки на поверхні. Тут важливу роль грають тактильні відчуття. Дослідження показують, що дотик піску до долонь дає заспокійливий ефект і нормалізує роботу нервової системи [23, с. 14-16].

У пісочній терапії з дітьми найчастіше застосовується очищений морський чи річковий пісок, також доцільно використовувати кінетичний пісок. Це формувальний пісок, який складається на 98% з піску та на 2% з полімеру. Він краще тримає форму і менше липне до рук.

Крім тактильних відчуттів, пісок забезпечує концентрацію на конкретній задачі. Методика поєднує дрібну моторику та втілення фантазії у конкретних образах. З усіх видів арт-терапії, пісочна терапія дає найшвидший релаксаційний ефект.

Глинотерапія.

Глінотерапія – один з найдієвіших напрямків арт-терапії. Вирішення психотерапевтичних завдань відбувається під час взаємодії дитини з глиною. Метод базується на глибинних психоаналітичних практиках, включає аналіз несвідомих моментів у психіці дитини.

Коли в руки дитини потрапляє грудка глини і вона її перетворює, це на символічному рівні дає їй дозвіл і можливість втілити це у своє життя. Робота починається з моменту вимішування глини і вже на цьому етапі відбувається психотерапія.

Глінотерапія спирається на здоровий потенціал психіки та дає можливість виявити доступні ресурси. У роботі з глиною з'являється маленький трансний ефект. Напрямок сприяє новим моделям поведінки та розвитку творчості. Глинотерапія розвиває емоційний інтелект. Через руки ми вмикаємо наше тіло. Коли ми беремо глину,

активізуються канали наших почуттів. І через ці почуття відбувається пізнання себе та своїх переживань.

Працюючи з глиною, людина стикається з чимось древнім, природним та, водночас, отримує можливість проявитися, народитися по-новому. У дітей з'являється більше впевненості у своїх силах.

Головна особливість глини – це поєднання податливості та жорсткості. Щоб щось створити із глини, потрібно докласти зусиль, зосередитися на дії. Потрібно повністю поринути у свої почуття, докласти чимало сил, щоб надати потрібну форму та створити фігуру [29, с. 29-32].

Глина має опір, і ця якість чудово працює з гіперактивними дітьми. Їм необхідно прикласти всю свою силу, щоб щось вийшло, сконцентрувати увагу на процесі. Такий осмислений напрямок енергії вчить емоційному контролю. Свій імпульс діти віддають глині, отримуючи розрядку та розслабляючись. Отримані образи можна трансформувати. Не потрібно більше ховати емоції, навпаки, їх потрібно прожити та трансформувати у те, що буде для клієнта корисним.

За допомогою глини добре опрацьовується перфекціонізм. Саме заняття не дуже чисте, та й діти навряд чи ліплять щодня та створюють шедеври. Так у них з'являється можливість зустрітися зі своєю неідеальністю та прийняти цей бік своєї особистості.

Вправи з глінотерапією прирівнюються до телесноорієнтованих технік. У процесі задіюється сенсомоторний спосіб взаємодії зі світом, робота з відчуттями тіла та рук. Глина є містком між почуттями та відчуттями. Глінотерапія – це ідеальний напрямок для роботи із сенсорною депривацією. Діти не завжди готові займатися тілесноорієнтованими практиками, тоді як глина може зацікавити маленьких відвідувачів.

Хромотерапія.

Цей метод вивчає властивості кольору. Кольорам здавна приписувалося магичне значення, благотворний чи негативний вплив на людину, адже для людини зір є найважливішим з усіх видів почуттів.

Так, синій колір надає заспокійливий вплив, розслаблює, знімає спазми, зменшує головний біль, знижує апетит.

Блакитний колір має гальмуючу дію при стані психічного збудження.

Фіолетовий колір має пригнічуючу дію на психічні та фізіологічні процеси, знижує настрій людей.

Червоний колір активізує, підвищує фізичну працездатність, спричиняє відчуття теплоти, стимулює психічні процеси.

Зелений колір заспокоює, створює гарний настрій. Цей колір благотворно впливає на соматично ослаблених дітей, при лікуванні запалень, при ослабленому зорі.

Рожевий тонізує при пригніченому настрої, а жовтий – колір радості, спокою, теплоти, нейтралізує негативні дії [32, с. 198].

Драматерапія.

Один з напрямків, який найбільш інтенсивно розвиваються в даний час. Очевидно, одна з причин широкого використання та ефективності драматерапії – постійна незатреба в сучасному світі ігрового потенціалу людини, «недограність» дітей, втрата потужної народної ігрової культури як такої. Однією з основоположників драматерапії, безумовно, вважатимуться Я. Морено, створив 30-40 гг. «Театр спонтанності» у Відні, «Терапевтичний театр» у Нью-Йорку [38, с. 53-55]. Метод не простий, вимагає спеціальної підготовки терапевта, включає в себе музику, танець, грим, малювання, твір. Нині є багато видів драматерапії (власна драматизація, терапевтичний театр, драматерапевтичні групи підтримки, драматизація сновидінь, середньовічний театр, комедія). Драматерапія є чудовим методом роботи з групою дошкільників. Під час використання драматерапії відбувається розширення свідомості, розширення діапазону поведінкових стратегій, відпрацювання нових, більш креативних способів взаємодії зі

світом. Техніка драматизації використовується в психодрамі та в транзактному аналізі. Цей напрямок в арт-терапії іноді називають театротерапією. Ця назва більш правильна (оскільки мистецтво театру в даному випадку є основою, а не драматургія), але менш уживана.

Бібліотерапія (creative writing).

Цей метод заснований на літературі самовираження через творче «писання», твір. При цьому, можливе цілком вільне вираження (про що хочу, що хочу і як хочу), або задані теми. У бібліотерапії терапевтичний ефект заснований на законі Геннекена: головний герой будь-якого літературного твору завжди – автор. Сюди відноситься і автобіографічний метод, і твір драматичних творів, і віршування, ведення щоденників, написання листів. Батьки та арт-терапевт допомагають дошкільнику створювати невеличкі оповіді, які в подальшому стануть індикатором внутрішнього стану дитини.

Штрихування, каракулі.

Штрихування – це графіка. Зображення створюється без фарб, за допомогою олівців та крейди. Під штрихуванням і каракулями в нашому випадку розуміється хаотичне або ритмічне нанесення тонких ліній на поверхню паперу, підлоги, стіни, мольберту. З окремих каракулів може скластися образ, або поєднання постане в абстрактній манері. Чиркати можна, використовуючи техніку «фроттаж», коли заштрихується поверхня листа, під яку підкладено плоский предмет або заготовлений силует. Штрихування та каракулі допомагають розворушити дитину, дають відчуття натиск олівця або крейди, знімають напругу перед малюванням [45, с. 12-13].

Малюнок на склі.

На відміну від малювання по папері, скло дарує нові візуальні враження та тактильні відчуття. Дітлахів захоплює сам процес малювання: гуаш (саме її властивості краще підходять для малювання по склу) ковзає м'яко, її можна розмазувати і пензлем, і пальцями, так як вона не вбирається в матеріал поверхні і довго не висихає.

Цей прийом використовується для профілактики та корекції тривожності, соціальних страхів та страхів, пов'язаних із результатом діяльності («боюся помилитися») підходить затиснутим дітям, оскільки провокує активність.

Малювання пальцями.

Малювання пальцями – це дозволена гра з брудом, у ході якої деструктивні імпульси та дії виражаються у соціально прийнятій формі. Дитина, непомітно собі, може наважитися на дії, які зазвичай робить, оскільки побоюється, не хоче чи вважає можливим порушувати правила. У однієї дитини кожний процес і продукт малювання пальцями не схожі на попередні. Щоразу відбувається по-новому: вибирається інший колір, співвідношення ліній, темп, ритм тощо.

Малювання сухим листям (сипучими матеріалами та продуктами).

Щоосені наприкінці вересня ми збираємо жовте, червоне, руде листя, висушуємо його на підвіконні, складаємо в картонну коробку з отворами для вентиляції [47, с. 42-44].

Ефектно виглядають зображення на тонованому та фактурному папері. Навіть коли діти намагаються зобразити машину або тваринку, зображення виходить «кудлатим», пухнастим, малорозбірливим, але при цьому ефектним і привабливим. Описана техніка створення зображень підходить дітям із вираженою моторною незручністю, негативізмом, затисненням, сприяє процесу адаптації в новому просторі, дарує почуття успішності.

Малювання предметами навколишнього простору.

Можна малювати м'ятим папером, гумовими іграшками, кубиками, губками, зубними щітками, паличками, нитками, коктейльними соломинками, ластиками. Дитяча ініціатива використовувати нетипові предмети для створення зображень завжди вітається, якщо, звичайно, не є шкідництвом у чистому вигляді, не обмежує права інших дітей. Залучення навколишніх предметів з ініціативи дитини служить для психолога знаком залучення до творчої діяльності, успішності адаптаційного процесу, зростання

самооцінки, появи зусиль для висування і відстоювання власних ідей. І ще це просто весело.

Малювання пластиліном.

Пластиліном можна створювати різні зображення. Це трудомістка техніка, що вимагає від дитини посидючості та тривалого зосередження уваги. Добре цю техніку використовувати з гіперактивними дітьми.

Малювання під музику.

Основа музики – звук. Звук як акустичний сигнал впливає на клітини живого організму, змінюючи їх активність. На музику реагує серцево-судинна система, дихальна система, музика впливає на гормональний обмін. Арт-терапевт пропонує дітям прослухати музику, представляючи її колір та рух звуків. Потім, при повторному звучанні, дитина починає зображати картину, пов'язану із звуками. Краще використовувати акварель або воскову крейду.

Малювання на мокрому папері.

Незвичайна робота може вийти, якщо її виконати на заздалегідь змоченому пульверизатором папері. Цікаво спостерігати, як розтікаються та змішуються на мокрому папері фарби, це доставить дитині особливу насолоду подарує багато позитивних емоцій.

Кіноterapia.

Кіноterapia – один із напрямків сучасної арттерапії, який використовує можливості кіномистецтва для досягнення позитивних змін в емоційному та особистісному розвитку дитини. Метод ґрунтується на спільному аналізі переглянутого фільму або мультиплікаційного фільму та подальшої корекції проблемних ситуацій, відображених у його сюжеті.

Окрім психологічного підґрунтя, фільми використовуються як педагогічний матеріал, полегшуючи спеціалісту завдання донести в доступній для дитини формі іноді дуже складні для її розуміння речі та терміни.

Один з яскравих прикладів сучасного кіномистецтва, який допомагає в роботі з молодшими школярами – повнометражний мультфільм «Головоломка» (2024 р.в.). Цей мультфільм доступно оповідає про емоції – що це таке, де живуть емоції, які вони.

Під час перегляду незвичного нового кіновитвіра – мультфільму «Хлопчик, крит, лис і кінь» [49, с.3-14], дитина вирушає за замисленим хлопчиком, який вступає у діалог із кротом і разом вони шукають будинок. Вся історія – суцільна алегорія про наше відчуття себе у світі, вона вчить співпереживанню і тому, як зігравати себе та ділитися цим жаром з іншими.

Терапевтичні мультфільми неухильно входять в сучасний спосіб світосприйняття.

Переосмислення внутрішніх цінностей за допомогою перегляду кіно або мультфільму та подальшого обговорення з психотерапевтом.

«– Ким хочеш стати, коли виростеш? – Добрим».

Одне із завдань арт-терапії – допомогти дитині дізнатися і навчитися висловлювати власні почуття, а продукти творчості, що виникають у ході цього процесу, мають лише прикладне значення: служать матеріалом для аналізу переживань, що породили їх.

Дитяча арт-терапія – це простий та ефективний спосіб психологічної допомоги, заснований на творчості та грі. Іншими словами, це – лікування творчістю.

1.2. Особливості організації роботи з дітьми дошкільного віку

У психології та педагогіці прийнято визначати структуру дошкільного віку за допомогою педагогічної періодизації, яка ґрунтується на хронологічному віці дитини. Згідно з цими підходами, дошкільний вік поділяється на три основні етапи: молодший дошкільний вік (до 4 років), середній дошкільний вік (від 4 до 5 років) та старший дошкільний вік (з 5 років). Таке розмежування також впливає на вхід дитини до школи, який визначається відповідно до вікових норм, що існують в кожній країні. Зараз

спостерігається тенденція до зниження віку, в якому діти починають навчання: вже в 23 країнах розроблено законопроекти, що передбачають освіту для чотирирічних дітей.

Психологічні особливості дошкільників вивчаються науковцями, і ці дослідження враховуються при розробці педагогічних програм і методів навчання. Однак існує проблема в тому, що педагогічна періодизація не має достатньої теоретичної основи і не може відповісти на важливі практичні питання, такі як: «коли слід починати навчання в школі». Хронологічний, або паспортний, вік дитини не є надійним критерієм для оцінки реального рівня її розвитку; справжній рівень розвитку визначається стадією розвитку дитини та фазою, яку вона переживає в даний момент [51, с. 10-16].

Зовнішні межі дошкільного віку, які визначаються кризами у 3 та 7 років, а також внутрішні межі, що розмежовують фази розвитку, формують психологічну структуру цього періоду. Для точного визначення реального рівня розвитку дитини важливо мати діагностичні ознаки цих меж, оскільки їх встановлення є необхідною умовою для вирішення практичних завдань виховання та навчання.

Визначення стадій психічного розвитку дитини, кожна з яких має свої специфічні особливості, є однією з ключових теоретичних проблем, що розглядаються в віковій психології. Сьогодні важливою задачею є розробка теоретичних основ дошкільної освіти, до яких, безумовно, слід віднести й психологічну структуру дошкільного віку.

Л.С. Виготський у своїй концепції вікової періодизації розділив розвиток дітей на дві основні групи: стабільні «віки» і «кризи». Для визначення діагностичних ознак зовнішніх меж стабільного віку, включаючи дошкільний, він ввів поняття «соціальна ситуація розвитку», «відносна важковиховуваність» та «психологічне знаряддя».

Соціальна ситуація розвитку — це специфічна для кожного вікового періоду структура взаємин між дитиною та її соціальним оточенням. Вона формується ще до початку кожного вікового етапу. Ця ситуація виступає вихідною точкою для всіх динамічних змін, які відбуваються в розвитку дитини на протязі цього періоду. Стабільний вік починається з моменту, коли соціальна ситуація розвитку вже

сформована, і завершується в момент її скасування, що знаменує кінець цього етапу розвитку.

Дошкільний вік відзначається появою нової соціальної ситуації розвитку. У цей час дитина починає виконувати певні обов'язки та обов'язково взаємодіє з дорослими, що поступово переходить від спільних дій до самостійного виконання вказівок дорослих. Цей етап також створює можливості для систематичного навчання за певною програмою, проте реалізувати цю програму можна лише в тій мірі, в якій вона стає прийнятною і зрозумілою для самої дитини.

Окрім цього, в дошкільному віці діти починають активно взаємодіяти зі своїми однолітками, що також впливає на їх соціальну ситуацію розвитку. Внутрішня позиція дошкільника щодо інших людей визначається насамперед усвідомленням власного «Я» і своїх вчинків, а також великим інтересом до світу дорослих, їх діяльності та міжособистісних стосунків [47, с.42-44].

Особливості соціальної ситуації розвитку дітей дошкільного віку проявляються в їхній активності, зокрема в сюжетно-рольовій грі, яка забезпечує умови для знайомства з зовнішнім світом і його освоєння. Ця діяльність дозволяє дітям не лише виявляти свою уяву, а й розвивати навички спілкування та соціальної взаємодії.

Кризи, або «критичні віки», не мають чітко визначеної соціальної ситуації розвитку. Основний зміст цих криз полягає в перебудові соціальної ситуації, що означає перехід від однієї соціальної ситуації до іншої. Соціальна ситуація пов'язана саме зі стабільними віками, які характеризуються мінімальним рівнем «відносної важковихованості». Це свідчить про те, що в такі періоди дитина максимально підпорядковується дорослому.

Підходи Л.С. Виготського до вікової періодизації розвитку дітей підкреслюють важливість соціального контексту для формування особистості дитини. Розуміння соціальної ситуації розвитку та її впливу на психологічні особливості дітей дозволяє

розробляти ефективні педагогічні стратегії, які враховують індивідуальні потреби та стадії розвитку дітей.

Соціальна ситуація розвитку дитини є важливим елементом у формуванні її відносин із навколишнім світом. Це поняття охоплює не лише взаємодію з іншими людьми, а й вплив зовнішніх обставин, які організують і регулюють поведінку дитини. Зокрема, під час стабільних вікових періодів дитина зазвичай демонструє мінімальний рівень «відносної важковихованості», що можна трактувати як її готовність підкорятися вимогам середовища. Іншими словами, вона більш охоче приймає настанови й вказівки дорослих і підпорядковується зовнішній регуляції власної поведінки.

На противагу цьому, під час кризових періодів розвитку рівень «відносної важковихованості» зростає, що виявляється в непокорі дитини зовнішнім впливам. Тобто дитина в цей час прагне позбутися зовнішнього контролю і відшукати власний шлях регулювання своєї поведінки. Це може проявлятися в більш незалежних діях, а іноді й у відкритому протистоянні вимогам дорослих. Відповідно, підпорядкованість зовнішньому впливу під час стабільного періоду змінюється на незалежність у поведінці під час криз. Перехід до цієї незалежності вимагає розвитку певного рівня саморегуляції, що дає дитині можливість контролювати власні вчинки та дії без постійної допомоги дорослих [45, с. 12-13].

Для того щоб визначити момент закінчення того чи іншого вікового періоду, важливо зрозуміти, коли відбувається «анулювання» соціальної ситуації розвитку, яка була характерною для цього періоду. Це відбувається тоді, коли дитина досягає нового рівня саморегуляції поведінки. Після досягнення цього рівня вона вже не потребує постійного контролю й допомоги з боку дорослих і починає більш або менш різко відмовлятися від зовнішньої регуляції. Саме цей процес може спричинити труднощі для дорослих, оскільки поведінка дитини стає менш керованою, що проявляється в зростанні рівня «відносної важковихованості».

У дошкільному віці, який триває від трьох до семи років, дитина переживає інтенсивний розвиток і дозрівання свого організму, що створює передумови для підвищеної самостійності й здатності засвоювати нові форми соціального досвіду в процесі виховання й навчання. Фізичні зміни, які відбуваються в цей період, включають уповільнення темпів зростання й ваги порівняно з раннім віком, хоча наприкінці дошкільного періоду темпи зростання можуть знову прискорюватися. Зміни в скелеті й м'язовій системі також грають важливу роль: кісткова тканина активно окостеніває, хоча в деяких частинах тіла зберігається хрящова структура, яка забезпечує подальший розвиток. Одночасно з цим, м'язи продовжують розвиватися, причому загальна мускулатура зростає швидше, ніж дрібні м'язи, наприклад, ті, що відповідають за рухи пальців [42, с. 26-29].

Значні зміни відбуваються й у серцево-судинній системі дитини, що сприяє підвищенню її витривалості та здатності до фізичної активності. Проте, найбільш важливі процеси відбуваються в головному мозку. Його вага збільшується, а кора великих півкуль поступово набуває більшого контролю над підкірковими структурами. Це створює умови для розвитку складніших умовних рефлексів, які значною мірою залежать від мови. Таким чином, у цей період інтенсивно формується друга сигнальна система, що відповідає за сприйняття й обробку символічної інформації.

У дошкільному віці діти вже починають виконувати певні трудові завдання, однак цей процес зазвичай починається в ігровій формі. Поєднання гри й праці є характерною рисою діяльності молодших дошкільнят, а в середньому й старшому дошкільному віці діти починають усвідомлювати важливість результатів своєї діяльності не тільки для себе, але й для оточуючих. Їм стає цікаво, яке значення їхня праця має для інших, і це підвищує їхню мотивацію виконувати завдання. Діти поступово починають розуміти, що виконання трудових завдань має певну обов'язковість, і це сприяє розвитку відповідальності.

Проте слід зазначити, що рівень успішності трудової діяльності дітей значною мірою залежить від того, як саме вона організовується й мотивується дорослими. Дорослі відіграють ключову роль у тому, як діти сприймають трудові завдання: чи будуть вони бачити в них лише гру або ж усвідомлюватимуть їх важливість для інших людей. Саме правильно організована мотивація сприяє формуванню в дитини відповідального ставлення до своїх обов'язків.

У дошкільному віці дитина активно набуває власного досвіду, освоює доступні форми діяльності й засвоює досвід інших людей, зокрема через спілкування з дорослими, рольові ігри, виконання різних доручень та інші види діяльності. Усі ці процеси спрямовані на постійне навчання дитини й формування її знань та вмінь. Окрім цього, у цьому періоді відбувається початок оволодіння формами навчальної діяльності.

Навчальна діяльність у дошкільнят передбачає активне спілкування з дорослими, які не лише мотивують і стимулюють дії дитини, а й безпосередньо керують процесом їхнього формування. Це означає, що дитина засвоює різноманітні знання, вміння та навички через вивчення дій і операцій, необхідних для цього. Основними видами діяльності, які сприяють формуванню цих умінь, є такі процеси, як цілеспрямоване сприйняття об'єктів, виділення їх характерних рис, групування предметів за певними ознаками, складання оповідань, перелік різних об'єктів, малювання, читання та слухання музики [38, с. 53-55].

Значення навчання для розумового розвитку дитини зростає, якщо воно полягає не в засвоєнні окремих знань, а в набутті певної системи знань. Це передбачає формування таких дій, які необхідні для повноцінного оволодіння знаннями, а також розуміння способів їх використання. Такий підхід, як стверджують фахівці, зокрема О. В. Запорожець, робить процес навчання більш структурованим і системним.

Одним з важливих аспектів розвитку дошкільнят є їх сенсорний розвиток, який має дві тісно взаємозв'язані сторони: засвоєння уявлень про різноманітні властивості предметів і явищ, а також оволодіння новими діями, які дозволяють дитині краще й

більш диференційовано сприймати навколишній світ. Ще на ранньому етапі розвитку дитина накопичує певний досвід щодо властивостей об'єктів, і деякі з цих уявлень починають слугувати зразками, з якими вона порівнює нові об'єкти під час їхнього сприйняття.

По мірі розвитку, дитина переходить від використання індивідуальних зразків, заснованих на її власному досвіді, до освоєння загальноприйнятих сенсорних еталонів, вироблених людством. Ці еталони охоплюють уявлення про різні характеристики й властивості предметів, такі як колір, форма, розмір, просторове розташування, висота звуків, тривалість часу тощо. Організація дій дітей, спрямованих на обстеження цих властивостей та їх запам'ятовування, є ключовим завданням сенсорного виховання у дошкільному віці. Цей процес здійснюється в основному під час навчання малюванню, конструюванню, ліпленню та іншим подібним видам діяльності.

Одночасно, дитина починає засвоювати слова, що позначають основні різновиди властивостей предметів. Такі слова-назви допомагають дитині закріпити сенсорні еталони в її свідомості, дозволяючи точніше й усвідомленіше використовувати їх під час пізнання світу. Проте, цей процес є ефективним лише за умови, що слова-назви вводяться на основі власних дій дитини, спрямованих на обстеження та використання відповідних сенсорних еталонів [35, с. 12-15].

Протягом дошкільного віку, у дитини також відбувається зниження порогів чутливості в різних сенсорних системах, таких як зоровий, слуховий та інші. Гострота зору збільшується, дитина стає здатною розрізняти більше відтінків кольорів, покращується її звуковисотний і фонематичний слух, а також розвиваються інші відчуття, такі як дотик. Усі ці зміни є результатом того, що дитина оволодіває новими способами сприймання навколишньої дійсності, які дозволяють їй більш детально обстежувати предмети та явища, виявляючи їх різні властивості й зв'язки.

Розвиток зорового сприймання часто відбувається в процесі продуктивних видів діяльності, таких як малювання, аплікація або конструювання. Фонематичний слух

розвивається під час мовного спілкування, тоді як звуковисотний слух удосконалюється через музичні заняття. Останні можуть включати ігри та вправи, що ґрунтуються на моделюванні звуковисотних відношень, сприяючи розвитку музичних здібностей дитини.

Усі ці процеси сприяють тому, що дитина в дошкільному віці не лише засвоює нові знання, але й оволодіває різними способами їх застосування в реальному житті.

У процесі розвитку дитини поступово відокремлюються дії сприймання, які стають відносно самостійними та спрямованими на пізнання предметів і явищ навколишнього світу. Дитина починає виконувати перші перцептивні завдання, що є свідченням її здатності до більш усвідомленого сприймання оточення. Ці перцептивні дії поступово вдосконалюються і стають адекватними об'єктам, з якими дитина взаємодіє. Цей процес найбільш активно відбувається у дітей віком п'яти-шести років. Такі дії характеризуються їхньою розгорнутістю та складністю: вони включають велику кількість рухів, які виконуються рецепторними апаратами, такими як рука чи око.

Паралельно з удосконаленням сприймання, відбувається і розвиток мислення дитини. Як було зазначено раніше, наприкінці раннього дитинства формується наочно-образне мислення на основі наочно-дійової форми. У дошкільному віці ця форма мислення продовжує свій розвиток, стаючи образно-мовною. Це означає, що мислення дитини все більше спирається на уявні образи та здійснюється за допомогою слів. Така форма мислення є важливим кроком на шляху до того, щоб мислення дитини стало більш самостійним. Поступово воно відокремлюється від практичних дій, до яких раніше було тісно прив'язане, і перетворюється на розумову діяльність, спрямовану на розв'язання пізнавальних завдань [30, с. 17-19].

Мовлення починає відігравати все більш значущу роль у процесі мислення дитини, оскільки воно допомагає дитині оперувати об'єктами уяви, порівнювати їх між собою, виявляти їхні властивості та зв'язки, а також виражати свої думки через судження й міркування. Цей процес супроводжується зростанням здатності дитини

мислити «про себе», тобто здійснювати мисленні операції без участі зовнішніх дій. Мотиви такої діяльності найчастіше пов'язані з природним прагненням дитини зрозуміти навколишні явища, знайти пояснення їх причин та виявити зв'язки між ними.

Поступово дошкільнята починають виявляти чутливість до суперечностей у своїх судженнях. Вони навчаються узгоджувати власні думки і намагаються міркувати логічно. Важливою умовою для розвитку цієї здатності є достатнє знання об'єктів, про які дитина розмірковує. Процес розвитку мислення у дошкільньому віці відбувається значно швидше, якщо він не проходить спонтанно, а супроводжується свідомим керуванням з боку дорослих. Правильне керування та організація цього процесу з боку дорослих дозволяє дитині швидше опанувати навички мислення і використовувати їх для пізнання світу.

Розвиток мислення дитини тісно пов'язаний з покращенням її мовлення. Зокрема, у дошкільньому віці швидко зростає словниковий запас дитини, який досягає приблизно 3500-4000 слів до семи років. Окрім іменників і дієслів, у словнику дитини з'являються все більше прикметників, займенників, числівників та службових слів, що відповідає співвідношенню частин мови в тій мові, яку дитина засвоює. Важливо зазначити, що до цього віку діти здебільшого опановують фонетичну будову рідної мови, навчаються вільно артикулювати звуки та поєднувати їх у різні звукові комбінації.

Таким чином, дошкільній вік є періодом активного розвитку як сприймання, так і мислення дитини, де велика роль належить мовленню. Мовленнєвий розвиток дитини не лише супроводжує процеси пізнання, але й стає важливим інструментом для формування її здатності до розумових операцій.

Протягом дошкільнього віку діти значно розвивають свої мовленнєві навички, зокрема граматику та структуру речень, освоюючи як прості, так і складні синтаксичні конструкції. Водночас спостерігається диференціація функцій мовлення. Окрім основної функції спілкування, мовлення починає відігравати важливу роль у плануванні діяльності та її регулюванні. Мовлення стає засобом планування, коли переноситься з

кінця дії на її початок, а засобом регулювання – коли дитина навчиться виконувати вимоги, озвучені за допомогою мовлення (за дослідженнями А. О. Люблінської та О. Р. Лурії) [27, с. 41-44].

У процесі регулювання дій мовленням виникає внутрішнє мовлення, яке відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні розумових дій. Поява внутрішнього мовлення свідчить про розвиток словесно-логічного мислення, яке базується на практичній діяльності дитини. Внутрішнє мовлення є наслідком інтеріоризації зовнішнього мовлення (мовлення вголос) і перетворення зовнішніх практичних дій у внутрішні. У дошкільному віці це внутрішнє мовлення має генетично ранні форми, які ще залежать від зовнішньої діяльності, але вже виконують внутрішні психологічні функції.

Поряд із розвитком мовлення та мислення, у дошкільників формується довільна увага. Діти вже можуть свідомо виділяти об'єкти, важливі для їхньої діяльності, та концентрувати на них свою увагу. Однак мимовільна увага також продовжує розвиватися, стаючи більш стійкою та об'ємною.

Ці зміни в когнітивній сфері дитини супроводжуються й розвитком її особистості. У дошкільному віці починається реальне формування особистості, що тісно пов'язане з розвитком емоційно-вольової сфери. Дитина починає проявляти свої інтереси, формуються мотиви її поведінки, що значною мірою залежать від соціального оточення та взаємодії з дорослими.

Емоційна сфера дитини також розвивається в процесі діяльності та спілкування з навколишнім світом. У міру освоєння нових видів діяльності, емоції дитини стають глибшими й стійкішими. Вони пов'язані не лише з близькими цілями, але й з більш віддаленими. Крім того, у дошкільному віці виникають соціальні емоції, такі як симпатії, антипатії, уподобання, що розвиваються завдяки зростанню потреби дитини у спілкуванні з ровесниками. Також виникають інтелектуальні емоції, а в спілкуванні з

дорослими формуються моральні почуття, такі як почуття власної гідності, сором, ніяковість.

Формування моральних почуттів у дошкільників багато в чому залежить від дитячих уявлень про позитивні еталони поведінки. Такі уявлення дозволяють дитині передбачати емоційні наслідки власних дій і завчасно відчувати задоволення від їхнього схвалення або ж невдоволення від оцінки як «поганих». Це емоційне передбачення відіграє вирішальну роль у формуванні моральної поведінки (за дослідженнями О. В. Запорожця) [25, с. 23-25].

У дошкільному віці дитина починає поступово відокремлюватися від дорослого, диференціюючи себе як самостійну особистість. Однак поведінка дитини залишається орієнтованою на дорослого, який виступає для неї як зразок для наслідування. Вирішальну роль у засвоєнні таких зразків відіграє оцінка, яку авторитетні для дитини люди дають іншим дітям, дорослим, або навіть персонажам казок та історій.

Орієнтація на дорослого сприяє розвитку довільності поведінки дитини. З'являється суперечність між бажанням дитини діяти так, як їй хочеться, і необхідністю дотримуватися зразка, встановленого дорослим. Це формує новий тип поведінки, яку можна назвати особистісною.

Поступово у дошкільника розвивається ієрархія мотивів — дитина вчиться діяти на основі системи пріоритетних мотивів, де стійкі й основні мотиви підпорядковують ситуативні спонукання. Цей процес пов'язаний із розвитком вольових зусиль, які потрібні для досягнення емоційно значущих цілей.

З віком діти краще контролюють свої емоції і можуть виконувати необхідні дії, навіть якщо обставини цьому не сприяють. Ігрова діяльність відіграє важливу роль у розвитку вольових якостей, адже у грі необхідно дотримуватись правил, які є однаковими для всіх учасників. Окрім того, ігри сприяють тому, щоб дитина навчалася виконувати заздалегідь визначені дії.

Продуктивна та трудова діяльність також позитивно впливає на розвиток волі. Дошкільник робить перші кроки в самопізнанні, аналізуючи власні дії, вчинки, мовні акти, емоційні переживання та особистісні якості. З розвитком довільності психічних процесів дитина починає усвідомлювати власні дії, що є основою для саморегуляції.

У процесі спільної гри та виконання різноманітних завдань діти порівнюють свої досягнення з досягненнями інших, оцінюють результати своєї роботи, власні можливості, вчаться контролювати себе та ставити конкретні вимоги до власних дій.

Таким чином, самооцінка дитини формується на основі суджень дорослих. З віком вона стає більш об'єктивною. Діти прагнуть самоствердження, спочатку в очах дорослих, пізніше – серед однолітків, а згодом – у власних очах [19, с. 210].

1.3. Використання методів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку

Арт-терапія – це методика, яка використовує художню творчість для лікування або корекції психічного стану людини. Вона відзначається своєю м'якістю та ефективністю, що робить її популярною в різних сферах діяльності, зокрема у психотерапії, педагогіці, соціальній роботі та навіть у бізнесі. Важливо підкреслити, що арт-терапія не має жодних протипоказань або обмежень, що дозволяє застосовувати її з широким колом клієнтів.

У світі існують різні підходи до арт-терапії залежно від культури та професійних традицій, однак її класична форма включає лише візуальні види творчості, такі як малювання, живопис, графіка, фотографія та ліплення. Проте сучасна арт-терапія значно розширила свої можливості і охоплює широкий спектр методів, які виходять за межі традиційних видів візуальної творчості.

Сучасна арт-терапія включає різні напрямки, серед яких образотерапія (вона ж ізотерапія) – терапія через малювання та інші види образотворчого мистецтва, бібліотерапія – лікування через читання, казкотерапія – використання казок для

моделювання ситуацій та їхнього аналізу, музикотерапія – вплив музики на емоційний стан людини, вокалотерапія – терапія через спів, драматерапія – використання елементів драматизації, пісочна терапія, танцювальна терапія та навіть лялькотерапія. Ці різноманітні методики дозволяють працювати з різними проблемами, такими як психологічні травми, втрати, кризові ситуації, конфлікти, постстресові розлади, неврози, психосоматичні порушення, вікові кризи та поведінкові труднощі [17, с. 61-63].

Арт-терапія може використовуватись як самостійний метод або як доповнення до інших підходів у сфері освіти, виховання та оздоровлення. Окрім корекційної функції, арт-терапія також сприяє розвитку творчих здібностей, даючи можливість дітям розкрити свої приховані таланти. Вона також є цінним інструментом соціальної адаптації, оскільки використовує переважно невербальні форми вираження, що особливо важливо для тих дітей, які мають труднощі з вербальним самовираженням.

Сьогодні арт-терапія набуває педагогічного значення, оскільки залучення дітей до світу мистецтва допомагає збагачувати їхній внутрішній світ та розвивати творчий потенціал. Ураховуючи всі ці аспекти, можна зробити висновок, що арт-терапія не повинна залишатися виключно інструментом психотерапевтів. Вона має стати частиною роботи педагогів, логопедів, дефектологів та інших фахівців у освітніх закладах для діагностики, навчання та корекції розвитку дітей.

Особливо цінним цей метод є для тих, хто має труднощі в мовному вираженні своїх думок і почуттів, оскільки арт-терапія пропонує ефективні невербальні засоби спілкування. Це дозволяє налагоджувати емоційний контакт між дитиною і педагогом, що є ключовим на корекційних заняттях. Арт-терапевтичні методи можуть застосовуватись вже з трирічного віку, що робить їх важливим інструментом ранньої психологічної корекції та підтримки розвитку дитини.

Арт-терапія в закладах дошкільної освіти (ЗДО) охоплює різні інноваційні підходи, спрямовані на розвиток та корекцію мотиваційної, пізнавальної та емоційної

сфер дитини. Основні напрями арт-терапевтичної роботи мають на меті створення умов для особистісного розвитку дітей через творчу діяльність, надаючи їм можливість вільного самовираження та психологічного супроводу.

Одним із таких напрямків є використання нетрадиційних технік в образотворчій діяльності, які спрямовані на корекцію мотиваційної сфери. Під час цих занять дитина може створювати сюжетні лінії, які супроводжуються психологічним аналізом, допомагаючи їй усвідомлювати свої внутрішні переживання. Крім того, арт-терапія включає створення колажів з використанням малюнків, фотографій, символів і природних матеріалів. Це вчить дитину взаємодіяти з навколишнім світом, розвиваючи її здатність «спілкуватися» з середовищем через образи та символи [13, с. 12-14].

Особливо ефективними є нетрадиційні форми роботи з папером. Вони мають психокорекційний вплив на моторну, когнітивну і мотиваційну сфери дитини, розвиваючи її дрібну моторику та пізнавальні здібності. Робота з тістом (тісто-пластика) також є важливою частиною арт-терапії, оскільки дозволяє коригувати рухові та пізнавальні можливості дитини, стимулюючи її творчу діяльність.

Малювання за допомогою губки, пальців або долонь, на різних поверхнях, таких як папір, картон або тканина, допомагає дитині розкрити свій творчий потенціал, розвиває моторні навички та емоційну виразність. Ці техніки підвищують активність та зацікавленість дитини, сприяють розвитку її емоційної сфери [11, с. 29-31].

Окрему роль в арт-терапії відіграє сенсорна інтеграція. Вона передбачає знайомство дитини з різними властивостями предметів (формою, розміром, текстурою), що сприяє корекції пізнавальних процесів, розвитку мотиваційної сфери та покращенню соціальної адаптації. Це дозволяє дитині краще орієнтуватися в навколишньому середовищі, розвиваючи її сприйняття та уявлення про світ.

У роботі арт-терапевта важливо дотримуватися певних правил. Перш за все, дитині надається свобода вибору виду і змісту творчої діяльності, що дозволяє їй самостійно вирішувати, яким чином вона бажає виразити свої думки та почуття. Крім

того, важливо враховувати індивідуальний темп роботи кожної дитини, даючи їй можливість працювати комфортно і без поспіху. Усі завдання мають підбиратися з урахуванням індивідуальних особливостей та можливостей дитини, щоб вона могла успішно виконати роботу та досягти позитивного результату. Це сприяє підвищенню її самооцінки та впевненості у власних силах.

Також велике значення має регламентування процесу роботи, що допомагає дитині краще зосереджувати увагу і організувати свою діяльність. Дотримання цих принципів дозволяє стимулювати пізнавальну активність дитини, формувати навички організації поведінки та розвивати здатність до концентрації і переключення уваги під час виконання творчих завдань.

Арт-терапія може проводитися як індивідуально, так і в груповому форматі. Індивідуальні заняття дозволяють більше уваги приділити конкретним потребам і особливостям кожної дитини, тоді як групові заняття стимулюють соціальну взаємодію, розвивають комунікативні навички та сприяють співпраці серед дітей.

Таким чином, арт-терапія в ЗДО є не тільки методом психологічної корекції, але й ефективним засобом для всебічного розвитку дитини, що дозволяє їй не тільки пізнавати себе і навколишній світ, але й гармонійно інтегруватися в соціум.

Арт-терапевтичний вплив є особливо важливим для дітей, які мають труднощі у вираженні своїх почуттів і думок вербально. Це можуть бути мовні порушення, малоконтактність або особливості поведінки. На початку арт-терапевтичних занять дитині пояснюють суть завдання і те, що від неї очікується. Особливо підкреслюється, що для участі в арт-терапії не потрібні спеціальні художні навички чи здібності, а акцент робиться на вільному самовираженні з використанням доступних матеріалів і засобів [8, с. 176].

Крім того, враховується індивідуальний темп кожної дитини, оскільки не всі можуть одразу включитися в творчий процес. Деколи дитині може знадобитися кілька занять, щоб подолати свої страхи, невпевненість або стереотипи у поведінці. Проте з

часом, в міру формування довірливих психотерапевтичних стосунків, у дитини з'являється почуття захищеності, а атмосфера занять починає сприйматися як особлива і приємна. Це сприяє тому, що дитина стає більш відкритою, працює з більшим інтересом і природністю.

Образотворча діяльність під час арт-терапії сприяє розвитку чуттєво-рухової координації, яка відіграє важливу роль у синхронізації роботи півкуль мозку. У процесі творчості активізується як конкретно-образне мислення (переважно пов'язане з правою півкулею), так і абстрактно-логічне (яке контролюється лівою півкулею). Оскільки малювання напряму залучає важливі функції, такі як зір, мовлення, мислення і координація рухів, воно допомагає розвивати ці функції в комплексі, сприяючи їхньому взаємозв'язку.

Для арт-терапії можна використовувати різноманітні матеріали, серед яких:

- папір та картон різних розмірів і кольорів;
- фарби, олівці, фломастери, пастель, крейда;
- пензлі різних розмірів, губки, ножиці, нитки, клей, скотч;
- для колажів: газети, журнали, шпалери, серветки, кольоровий папір, фольга, картки, тканина, стрічки;
- природні матеріали, такі як кора, листя, насіння, квіти, пір'я, гілки, мох і камінці;
- для ліплення: глина, пластилін або солоне тісто.

Терапевтичний ефект художньої творчості має багатогранний характер. Приємна атмосфера занять сприяє підвищенню самооцінки, дає дитині відчуття задоволення. Процес творчості вимагає відповідального підходу до завдань, розвиває фантазію, терплячість та вміння заспокоюватися. У процесі роботи дитина вчиться контролювати свої моторні дії, розвиває сприйняття, мислення і здатність до концентрації. Художня діяльність підвищує мотивацію дитини, забезпечує визнання від оточуючих, формує

впевненість у собі та зміцнює самосвідомість. Перші успішні результати стимулюють дитину вірити у свої сили та здібності.

Арт-терапія у корекційній освіті відіграє важливу роль, особливо у роботі з дошкільниками. Її суть полягає в тому, щоб через мистецтво залучати дітей до процесу навчання та соціалізації. За допомогою образотворчого мистецтва, рухів і звуків, діти вчаться взаємодіяти з навколишнім середовищем, встановлюючи зв'язок на рівні екосистеми. Одним із ключових аспектів у корекційній роботі з арт-терапії є те, як дитина ставиться до своєї діяльності: до своїх малюнків, до гри на музичних інструментах чи до інших творчих процесів. Завдання педагога полягає в тому, щоб розвивати у дитини внутрішню мотивацію до творчої діяльності, а також підбирати такі методи арт-терапії, які найкраще сприятимуть формуванню та зміцненню мотиваційної сфери.

Використання арт-терапії в корекційній педагогіці є особливо ефективним у комплексі з навчально-виховною діяльністю. Цей метод позитивно впливає на розвиток пізнавальної активності дітей, сприяє їхньому сенсорному та руховому розвитку, а також допомагає концентрувати увагу. Окрім цього, арт-терапія сприяє ефективнішому розвитку емоційної сфери дитини та покращує формування компенсаторних механізмів. Особливо важливо враховувати індивідуальні та загальні особливості кожної дитини, зокрема її вік, рівень розвитку функціональних систем та особистісні характеристики [20, с. 8-11].

Для дітей із мовленнєвими порушеннями арт-терапія має свої специфічні особливості. Тут необхідно враховувати як загальні, так і індивідуальні підходи до кожної дитини, враховуючи її мовленнєвий розвиток і потенційні труднощі. Загальні умови для проведення арт-терапії схожі з іншими методиками педагогічної корекції, однак мають свої акценти.

Психолог має виконати низку завдань:

1. Налагодити доброзичливий двосторонній контакт з дитиною, що допоможе створити атмосферу довіри.
2. Визначити конкретні напрямки корекційної роботи, її цілі та завдання.
3. Вибрати ті види арт-терапії, які дитина зможе виконати успішно і які принесуть їй результат.
4. Бути свідомим можливих труднощів, які можуть виникнути у дитини при реалізації творчих завдань.
5. Дати дитині свободу вибору у виконанні завдань, щоб стимулювати її самовираження.
6. Чітко регламентувати час та етапи роботи, що допоможе дитині зосередитися і краще організувати свою діяльність.

Дотримання цих правил дозволяє стимулювати пізнавальну активність дитини, допомагає організувати її поведінку та сприяє підвищенню самооцінки. Завдяки арт-терапії діти стають впевненішими, краще усвідомлюють свої можливості, навчаються керувати своєю увагою та емоціями, а також продуктивно використовують свої творчі здібності [22, с. 38-41].

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ТА ОСОБИСТІСНОЇ СФЕР ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

2.1. Організація емпіричного дослідження

У рамках даного дослідження було вивчено відносини дітей дошкільного віку у сфері наслідування арт-терапевтичних методів. Об'єктом дослідження є емоційна та особистісна сфера дітей, яка піддається впливу різних арт-терапевтичних практик. Мета нашого дослідження полягає у визначенні дієвості, доцільності та безпечності методів арт-терапії, а також їх каталізаційних особливостей у розвитку та корекції психоемоційного стану дошкільнят.

Для досягнення цієї мети ми визначили ряд завдань, які включають:

1. Проведення теоретичного аналізу методів дослідження.
2. Відтворення практичної взаємодії з дітьми дошкільного віку для визначення впливу творчих методів на їх розвиток.
3. Емпіричне вивчення та аналіз технік, засобів, підходів і інструментів взаємодії в арт-терапії.
4. Розробка базової програми використання арт-терапевтичних методів у роботі з дітьми для розвитку їх творчого потенціалу.

Для вирішення поставлених завдань ми використовували ряд методів дослідження, які дозволили глибше зрозуміти специфіку арт-терапії:

- Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури. Це допомогло зібрати інформацію про різноманітні підходи до використання арт-терапії та її ефективність.
- Інтерв'ю. Проведені бесіди з вихователями та батьками, що дозволило отримати якісні дані про вплив арт-терапії на емоційний стан дітей.

- **Спостереження.** Вивчення поведінки дітей під час арт-терапевтичних занять дозволило оцінити їхню активність, зацікавленість і емоційний відгук на різні методи

З метою досягнення поставлених завдань ми використовували образотворчі матеріали, які слугували засобом вираження внутрішнього світу дітей. Важливими складовими стали створення сприятливого середовища для відвертості та розслаблення, а також проведення різноманітних активностей, включаючи бесіди, ігри, майстер-класи з ліплення, малювання та музики [29, с. 29-32].

Аналіз сучасної методології в галузі арт-терапії засвідчує, що часто неможливо визначити ту чи іншу технологію в якомусь єдиному виді або формі. Сучасні потреби призводять не до змішання, а до інтеграції різних форм і методів арт-терапії в рамках однієї терапевтичної групи. Процес створення художніх образів нерозривно пов'язаний із тілесними рухами, просторовим сприйняттям, вербалізацією та розвитком історії зображуваних персонажів. Мультиmodalність арт-терапії закладена в самій природі терапевтичного процесу.

Поєднання різних форм терапії творчістю відкриває можливість максимального мобілізування творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Це дозволяє знайти ті способи самовираження, які найбільше відповідають їхнім потребам і можливостям, надаючи кожному додаткові можливості для вираження своїх почуттів і думок.

В даному розділі, ми проведемо емпіричне дослідження на основі декількох базових методик арт-терапії:

- **Ізотерапія.** Це продуктивний вид терапії, що використовує різноманітні мистецькі засоби, такі як ліплення, аплікація та малювання. Заняття, що проводяться в рамках малюнкової терапії, покликані вдосконалити сприйняття і уяву дітей. Творчість у цьому контексті допомагає дітям розкритися, покращуючи їхню чуттєво-рухову координацію та образне мислення.

- **Бібліотерапія.** У цій методиці основним інструментом є літературний твір, який використовується для розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок дітей.
- **Музикотерапія.** Використання підібраних мелодій і звуків здійснює позитивний вплив на психоемоційний стан дітей, створюючи атмосферу, що сприяє емоційній відвертості.
- **Кінезітерапія.** Ця сучасна терапія включає в себе хореотерапію, танцетерапію та корекційну ритміку, де інтуїтивні рухи дітей дозволяють їм проявити своє самовираження та емоційний стан.

Дослідження проводилося на базі дитячих дошкільних закладів, під час індивідуальних та групових зустрічей з невеликою кількістю дітей (до п'яти осіб). Загальна кількість учасників дослідження становила 70 дітей дошкільного віку. Цей підхід забезпечив можливість глибокого вивчення впливу арт-терапевтичних методів на емоційну та особистісну сферу дітей, виявлення їхніх потреб і емоцій, а також корекцію психоемоційних станів через творчість [32, с. 198].

2.2. Впровадження та реалізація методів арт-терапії на етапі експериментального дослідження

Впровадження та реалізація методів арт-терапії на формувальному етапі експериментального дослідження стало важливим кроком у розвитку емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Арт-терапія, завдяки своїй мультимодальності та креативному підходу, дозволяє дітям вільно виражати свої почуття, переживання і емоції, що є надзвичайно важливим для їхнього психоемоційного розвитку. На цьому етапі нашого дослідження ми акцентували увагу на використанні різноманітних методів арт-терапії, щоб створити оптимальне середовище для дітей, що спонукало їх до активної участі у творчому процесі.

Підготовчий етап впровадження арт-терапевтичних методів включав ретельне планування та організацію. Ми створили базу для реалізації арт-терапевтичних занять, де діти мали змогу вільно та безпечно взаємодіяти з художніми матеріалами. Спеціально облаштовані простори забезпечували комфортну атмосферу, що сприяла розслабленню та спонукала до відкритого самовираження. Важливим аспектом було також підготовка педагогічного складу, який пройшов навчання щодо методів арт-терапії, щоб ефективно вести заняття та підтримувати дітей під час творчого процесу.

У реалізації методів арт-терапії було обрано кілька основних технік, які відповідали віковим особливостям та потребам дітей. Це включало ізотерапію, бібліотерапію, музикотерапію та кінезітерапію. Кожна з цих технік була адаптована до специфіки групи дітей, що брали участь у дослідженні. Наприклад, для молодших дошкільників акцент робився на ізотерапії, яка за допомогою малювання та ліплення дозволяла дітям візуалізувати свої думки та емоції.

Важливою складовою процесу впровадження було також активне залучення дітей до підготовки занять. Вони мали можливість обирати матеріали, які використовувались під час арт-терапевтичних занять, що сприяло підвищенню їхньої мотивації та залученості у процес. Крім того, заняття проводилися у формі ігор та інтерактивних вправ, що робило їх більш цікавими та зрозумілими для дітей [36, с. 43-46].

З метою оцінки ефективності впроваджених методів арт-терапії, в нашому дослідженні було застосовано кілька важливих інструментів, серед яких спостереження, інтерв'ю та аналіз творчих робіт дітей. Кожен з цих методів відігравав свою унікальну роль у процесі збору даних та оцінки змін у емоційній та особистісній сфері дітей дошкільного віку.

Спостереження стали основним методом, який дозволяв нам отримувати безпосередні дані про поведінку дітей під час арт-терапевтичних занять. Ми використовували структуроване спостереження, що передбачало чіткі критерії для оцінки різних аспектів діяльності дітей. Важливими показниками стали емоційні

реакції, рівень активності, здатність до взаємодії з однолітками та педагогами, а також зацікавленість у процесі творчості. Спостерігаючи за дітьми, ми фіксували моменти їхнього самовираження, нові способи комунікації, а також їхню реакцію на різноманітні творчі завдання.

Ще одним важливим методом, який ми використали для оцінки ефективності арт-терапії, стало інтерв'ю. Це дозволило отримати якісні дані від дітей, педагогів та батьків. Інтерв'ю проводилися у формі бесід, що створювало комфортну атмосферу для висловлення думок і почуттів. Питання були спрямовані на те, як діти сприймають арт-терапевтичні заняття, які емоції вони відчують під час творчого процесу, а також на те, які зміни вони помітили у своїй поведінці та спілкуванні з іншими. Відповіді, отримані під час інтерв'ю, допомогли глибше зрозуміти, які саме аспекти арт-терапії виявилися найефективнішими для дітей, а також виявити їхні потреби та очікування.

Аналіз творчих робіт дітей став ще одним ключовим етапом нашого дослідження. Кожне заняття закінчувалося створенням художніх творів, які ми збирали для подальшого аналізу. Творчі роботи включали малюнки, аплікації, ліплення та інші види мистецтва. Під час аналізу ми звертали увагу на різні елементи, такі як кольорова палітра, композиція, використані техніки, а також теми, які діти обирали для своїх робіт. Це дало змогу оцінити не лише технічні навички дітей, але й їхнє емоційне сприйняття світу, уяву та креативність. Важливим аспектом цього аналізу стало виявлення змін у художній виразності дітей протягом дослідження, що свідчило про їхній емоційний та інтелектуальний розвиток.

Важливою частиною процесу стало ведення журналу спостережень, в якому фіксувалися всі результати занять, емоційні реакції дітей та їхні досягнення. Цей журнал став своєрідним документом, що відображав динаміку розвитку дітей під час арт-терапевтичних занять. У ньому ми записували деталі, такі як кількість дітей, які брали участь у занятті, рівень їхньої активності, а також індивідуальні особливості та прогрес кожного з учасників. Важливість такого журналу полягає в тому, що він надавав змогу

систематизувати отримані дані, а також слугував основою для подальшого аналізу та корекції терапевтичних методів.

Таким чином, поєднання спостереження, інтерв'ю та аналізу творчих робіт, разом із веденням журналу спостережень, дозволило нам створити комплексну картину емоційного та особистісного розвитку дітей. Цей підхід дав змогу глибше зануритися у процес арт-терапії, виявити її ефективність та адаптувати методи до потреб кожної дитини, що є надзвичайно важливим у роботі з дітьми дошкільного віку. Усі ці заходи сприяли створенню сприятливого середовища для розвитку дітей, де арт-терапія стала не лише методом лікування, але й ефективним інструментом розвитку. Під час реалізації проекту, ми намагалися забезпечити доступність арт-терапевтичних методів для кожної дитини, враховуючи її індивідуальні особливості та потреби. Таким чином, впровадження та реалізація методів арт-терапії на формувальному етапі експериментального дослідження сприяли позитивній динаміці у розвитку емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку.

Для реалізації основної мети дослідження, було відібрано наступний діагностичний пакет методик виявлення рівня емоційного стану дошкільнят:

1. Колірний тест Люшера (дозволяє виявити емоційні установки дитини по відношенню до дому та дитячого садка, психологічні особливості тощо).
2. Музикотерапія.
3. Ізотерапія.
4. Бібліотерапія.

Ми сформуваємо чотири тематичні блоки з використанням арт-терапевтичних технік:

1. Блок «Сенсорний світ» – заняття із дітьми в умовах інтерактивної темної сенсорної кімнати.
2. Блок «Ізостудія» – заняття із використанням методів ізотерапії (малювання нетрадиційними способами).

3. Блок «Ігри з піском» – заняття з використанням методів пісочної терапії (метод sandplay – піскова гра).
4. Блок «Паперові фантазії» – заняття з використанням техніки орігамі.
5. Підсумкове заняття з усього курсу (виставка дитячих робіт).

Для проведення занять, діти зараховувались на підставі спостережень вихователів та психолога, а також побажань батьків. Кількість дітей – 6-8 осіб в кожній групі. Вік дітей 5-6 років. Тривалість одного заняття – 20 – 25 хвилин. Структура занять побудована з урахуванням психофізіологічних та вікових особливостей дітей шостого року життя. Заняття складається із трьох частин: Частина 1. Вступна. Основна мета – настроїти групу на спільну роботу, створити позитивний емоційний настрій, активізувати увагу дітей. Зміст: ігри – ритуал вітання, ігри – здоровалки, ігри з іменами, ігри спрямовані на появу емоційної синтонії, пальчикову гімнастику, вправи на концентрацію та розподіл уваги, психогімнастичні етюди. Частина 2. Основна, робоча. На цю частину припадає основне смислове навантаження всього заняття, і воно залежить від тематичного блоку, мети та завдань заняття. Зміст: релаксаційні вправи на зняття емоційної та м'язової напруги, на розвиток основних емоцій, та часткову корекцію емоційно-вольової сфери та особистісного розвитку дитини.

2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Діяльність самопізнання та стабілізації емоційної сфери за допомогою інтерактивної темної сенсорної кімнати (вправи з елементами медитації, слухання музики та розслаблення). За основу, були взяті музичні твори української співачки та діяча мистецтв Марії Бурмаки з «Дитячого альбому», які зарекомендували себе на протязі багатьох років і які сміливо можна віднести до відображення культурної спадщини України – «Хлопчик Помагай», «Річка-невеличка», «Можна бути песиком» (автори Н. Забіла, М. Бурмака), «Ми всі діти українські» (автори А. М'ястківський, М.

Бурмака). Дані музичні композиції мають легкий та розважальний характер, зі змістом. На початку прослуховування пісень, задля проведення оцінювання емоційного стану дітей, за допомогою 1...10 шкали, ми встановили певний рівень напруги кожного з дітей. Те ж оцінювання ми здійснили по закінченню музичного заняття. Результати медитативного, уважного прослуховування, обговорення змістів музичних творів, та, в цілому, проведення музичного арт-терапевтичного заняття на відображено в наступній таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати проведеного групового музичного арт-терапевтичного заняття

Дитина	Оцінка емоційного стану дитини на початку заняття від 1 до 10	Оцінка емоційного стану дитини наприкінці заняття від 1 до 10
Респондент 1	3	9
Респондент 2	5	10
Респондент 3	2	8
Респондент 4	6	9
Респондент 5	4	9
Респондент 6	3	10
Респондент 7	4	9
Респондент 8	4	9
Респондент 9	6	10
Респондент 10	5	10
Респондент 11	5	8
Респондент 12	5	9
Респондент 13	3	7
Респондент 14	5	9
Респондент 15	4	8
Респондент 16	4	8
Респондент 17	4	9
Респондент 18	6	10
Респондент 19	3	9
Респондент 20	3	9
Респондент 21	4	9
Респондент 22	3	8
Респондент 23	4	8
Респондент 24	5	9
Респондент 25	5	9

Продовження таблиці 2.1

Респондент 26	4	8
Респондент 27	4	9
Респондент 28	3	8
Респондент 29	4	9
Респондент 30	3	9
Усереднена оцінка	4,1	8,8

Як бачимо з наведеної вище таблиці, показник оцінки емоційного стану дитини наприкінці заняття покращився на 53,41% (за 100% взятий критерій усередненої оцінки 8,8 балів), що демонструє дієвість арт-терапевтичних методів в досить короткий проміжок часу. Данні таблиці зводимо до відображення динаміки на рис. 2.1:

Діаграма результатів музичного арт-терапевтичного заняття та його впливу на емоційний стан дитини

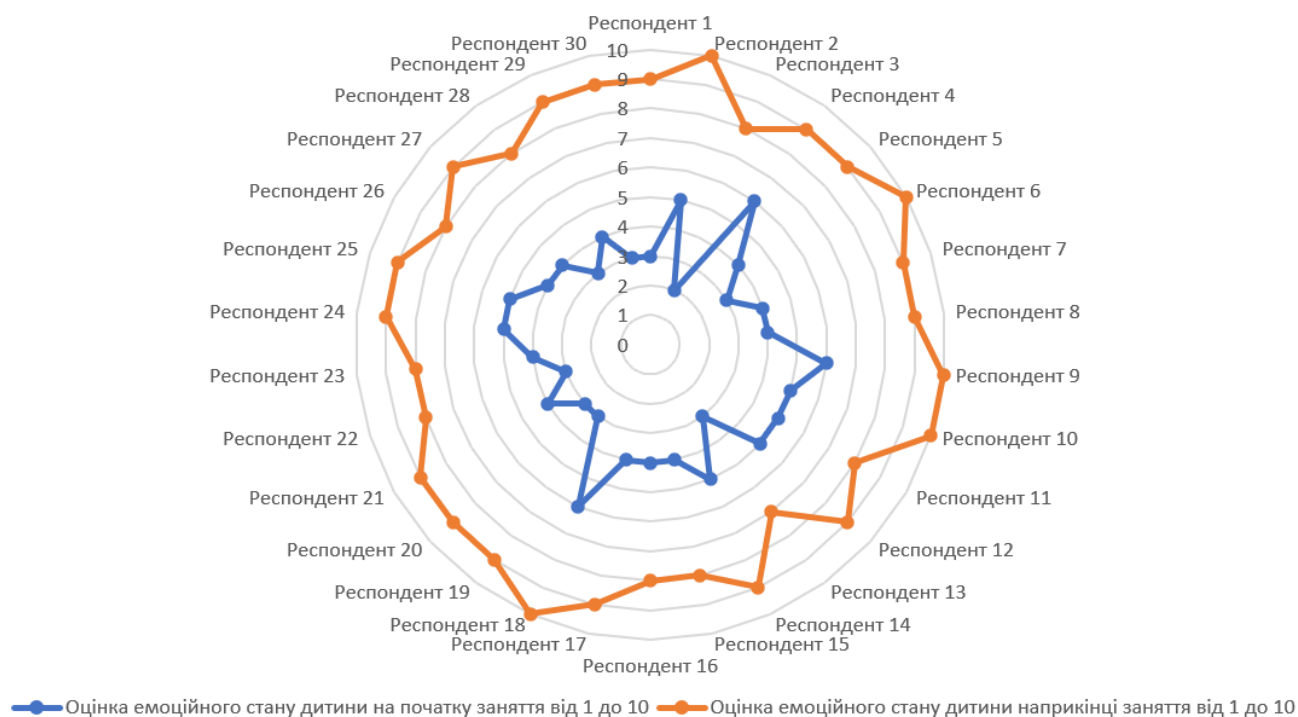

Рис. 2.1. Результати музичного арт-терапевтичного заняття та його впливу на емоційний стан дитини

Виходячи з того, що під час кожного музичного заняття на базі пісень Марії Бурмаки ми спостерігали позитивну динаміку, можемо констатувати те, що на емоційну складову дітей дошкільного віку впливає як сама мелодія (обрані мелодії – позитивні, цікаві, життєстверджуючі), так і тексти пісень. Наприклад, текст пісні «Можна бути песиком» завжди був запорукою підвищення позитивної складової емоційного стану дітей в усіх групах: «Можна бути песиком, можна бути котиком, Можна бути їжачком і навіть бегемотиком, Можна бути бджілкою, можна бути свинкою, А для мами і для тата – рідною дитинкою!». Простота та жвавість текстів та мелодій явилася гарантією покращення настрою дітей.

Після проведення музичного заняття, яке допомогло нам розслабити дитину та розкрити потенціал довіри, ми провели діагностичний тест Люшера.

Колірна методика Люшера дозволяє визначити рівень комфортності дитини в різних місцях її проведення часу (дім, садочок, соціальні місця) та виявити її емоційний стан. Ми запропонували дитині вибирати по черзі із 8 різнокольорових карток найбільш приємний колір. Номери кольорів, представлені у методичному посібнику, ми записували по черзі. На основі записів, ми будували індивідуальну характеристику дитини та прописували рекомендації щодо можливих способів, що дозволяють уникнути стрес та його симптоми.

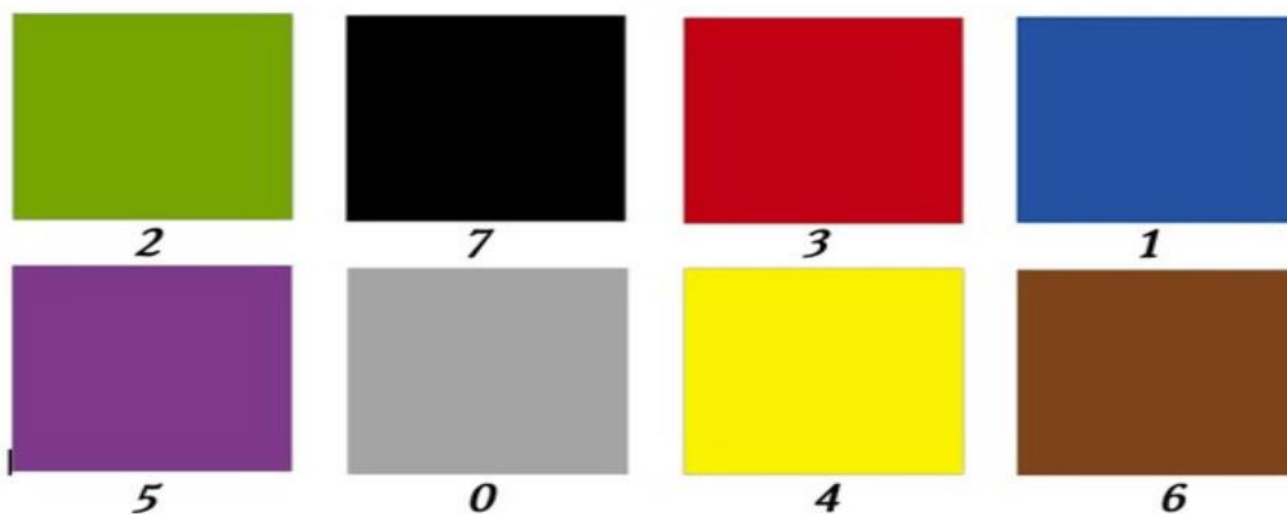

Рис. 2.2. Використана в дослідженні колірна методика Люшера

Кольорові картки були надруковані на білому тлі та їх було розкладено у випадковому порядку приблизно рівному відстані друг від друга.

Інструкція: «Поглянь уважно на ці 8 карток. Вибери, який колір є найприємнішим для тебе зараз. Намагайся не пов'язувати цей колір із будь-якими речами – одягом, машиною тощо. Вибирай колір, найбільш приємний сам собою». Вибрана картка перевертається і забирається убік із поля зору дитини. «Добре, а тепер вибери найприємніший колір із тих, що залишилися». Ця інструкція і, відповідно, вибори повторюються доти, доки перед дитиною не залишиться три останніх картки. «Добре, а тепер вибери найнеприємніший колір».

Усі вибори дитини ми записували. Після закінчення першої серії, дитині знову пропонуються всі картки: «Тепер спробуй ще раз вибрати найприємніший колір із цих карток. Не намагайся згадати, як ти вибирав минулого разу, просто вибирай найсимпатичніший колір».

Створена дитиною колірна послідовність розбивається на групи: "+" - Найбільш приємні кольори; "х" - приємні кольори; "=" - байдужі кольори; «-» - неприємні кольори, що відкидаються. Далі результати співвідносяться з інтерпретаційними таблицями якісного аналізу. Оцінка результатів: 4 бали – на початку ряду синій, жовтий, фіолетовий кольори. Чорний, сірий, коричневий – наприкінці ряду. Сприятливий емоційний стан. 3 бали – допускаються червоний та зелений кольори на перших позиціях. Зміщення сірого та коричневого в середину ряду. Задовільний емоційний стан. 2 бали – зміщення чорного у середину ряду. Синій жовтий, фіолетовий на останніх позиціях. Емоційний стан дитини незадовільний – потрібна допомога психолога, педагога. 1 бал – чорний та сірий на початку ряду; дитина відмовляється від виконання. Дитина перебуває у кризовому стані, потрібна допомога спеціалістів (психолога, психотерапевта).

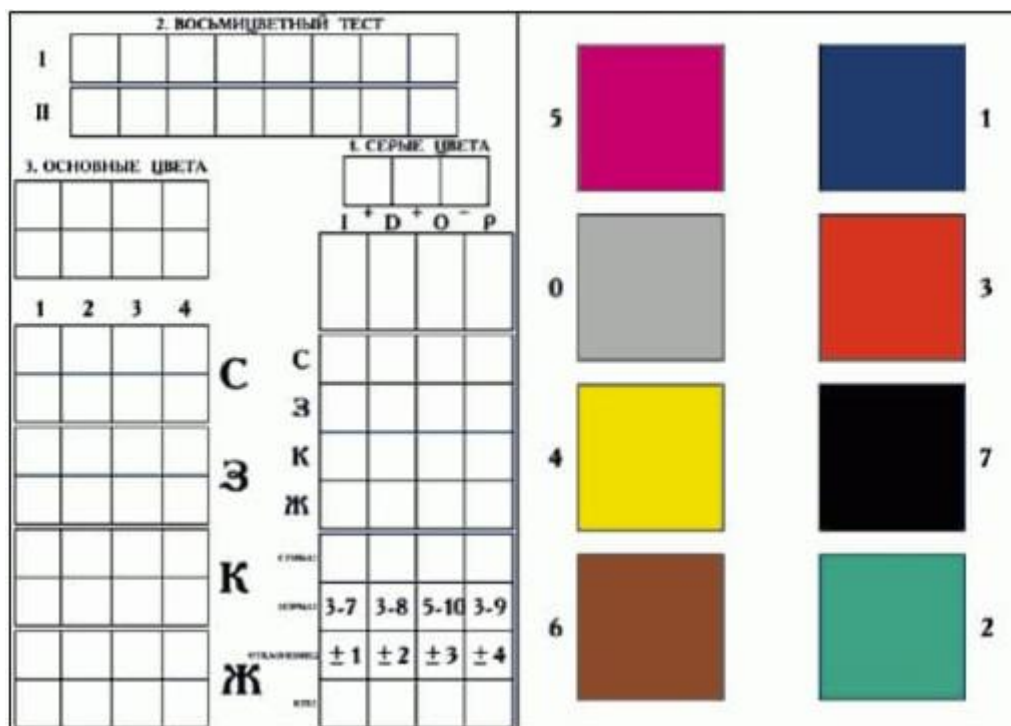

Рис. 2.3. Результати проведення діагностики тесту Люшера

Результати проведення діагностики, дали нам можливість отримати наступний психологічний висновок щодо групи дітей з 6 осіб: переважно, кількість балів у кожної дитини складала «3» та «4», що говорить про сприятливий та задовільний стани дітей.

Частина 3. Завершальна.

Основна мета – створення в кожній дитини почуття приналежності до групи та закріплення позитивних емоцій від роботи на занятті.

Оскільки дана програма розрахована на дітей дошкільного віку, ми стежили за тим, щоб діти не втомлювалися, не відволікалися, були включені в роботу. Тому кожне заняття обов'язково включало здоров'язберігаючі технології, тілесно-орієнтовані підходи, методи та прийоми, що сприяють саморегуляції дітей, а саме:

- 1) вправи на м'язову релаксацію за Е. Джекобсоном (знижують рівень збудження, напруги);
- 2) дихальну гімнастику за Стрельниковою О.М. та Куликовської Т.А. (діє заспокійливо на нервову систему, збагачує мозок киснем, що сприяє активізації мислення);

- 3) мімічну гімнастику (спрямована на зняття загальної напруги, відіграє велику роль у формуванні виразного мовлення дітей);
- 4) пальчикову гімнастику та самомасаж (знімають напругу, надають розвиваюче та терапевтичне значення на дрібну моторику рук);
- 5) вправи на профілактику зорових порушень (спрямовані на зняття напруги з м'язів очей і психічної напруги).

Початок і кінець заняття мають «ритуальний» характер і повторюються на кожному занятті, що дозволяє зберегти у дітей відчуття цілісності та завершеності заняття, а також почуватися комфортніше.

Ізотерапія є однією з ключових методик арт-терапії, яка активно використовується для підтримки емоційного та особистісного розвитку дітей дошкільного віку. В рамках нашого дослідження, ця методика демонструє значний вплив на різні аспекти психоемоційного стану дітей, їхній творчий потенціал і здатність до самовираження. Важливо підкреслити, що дане емпіричне дослідження базується на практичному застосуванні ізотерапії в умовах дитячих дошкільних закладів, де досліджувались 70 дітей у віці від 3 до 6 років.

Ізотерапія, яка включає в себе такі методи, як малювання, ліплення та аплікація, дозволила дітям активно залучитися до творчого процесу. Заняття проводилися у формі індивідуальних і групових зустрічей, що забезпечувало можливість спостереження за взаємодією дітей і їхнім творчим самовираженням. Згідно з нашими спостереженнями, діти охоче включались у процес, демонструючи активність та інтерес до виконання творчих завдань. Протягом занять спостерігалось, що дітям подобалося експериментувати з різними матеріалами — від глини для ліплення до фарб для малювання. Це вказує на їхню відкритість до нових вражень і бажання виявляти свої ідеї та емоції. Аналіз результатів творчих робіт показав, що малюнки стали більш різноманітними за кольоровою гамою та формою. Відзначено, що діти почали

використовувати нові техніки, що свідчить про зростання їхньої образної уяви та креативності.

Крім того, ведення журналу спостережень, у якому фіксувалися результати занять, емоційні реакції дітей та їхні досягнення, стало важливим елементом дослідження. У процесі спостережень виявлено, що більшість дітей демонструють позитивні емоції під час виконання творчих завдань. Наприклад, під час ліплення вони зосереджено працювали, висловлюючи задоволення від отриманих результатів. Також фіксувалися випадки, коли діти ділилися своїми враженнями про виконане, розповідаючи про емоції, які викликала їхня творчість.

Аналіз отриманих результатів свідчить про дієвість і доцільність застосування ізотерапії в контексті арт-терапії. Дослідження показало, що методи ізотерапії не лише активізують творчі здібності дітей, а й суттєво впливають на їхній емоційний стан. Діти, які брали участь у заняттях, виявили підвищену здатність до комунікації, кращу здатність до співпраці в групі та більш відкриту емоційну виразність.

Зокрема, результати спостережень демонструють, що діти, які використовували ізотерапію, проявляли менше агресії і більше зацікавленості у взаємодії з однолітками. Це свідчить про позитивний вплив творчих методів на розвиток соціальних навичок. В процесі роботи із матеріалами, такими як пластилін або фарби, діти навчалися домовлятися, обговорювати свої ідеї, що стало основою для формування навичок командної роботи. Крім того, метод ізотерапії показав свою безпечність і здатність створювати атмосферу емоційної відкритості. Творчий процес відбувався в комфортному середовищі, що дозволило дітям відчувати себе вільно і впевнено. Учасники дослідження не лише з радістю експериментували з матеріалами, але й відкрито ділилися своїми думками і почуттями, що є важливим елементом для розвитку їхньої особистісної сфери. Для кращого розуміння, відобразимо наступні дані в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Результати дослідження з використання ізотерапії

Показник	Опис	Результати	Спостереження
Творча активність	Кількість і різноманітність творчих робіт дітей	Зростання на 40%	Діти експериментували з новими матеріалами, створювали складніші роботи
Емоційна виразність	Висловлення емоцій під час творчого процесу	Зростання на 50%	Діти активно ділилися емоціями, описували свої почуття
Соціальні навички	Взаємодія з однолітками під час групових занять	Позитивна динаміка	Збільшення випадків співпраці та обговорення творчих ідей
Комунікаційні навички	Здатність висловлювати думки і почуття під час занять	Зростання на 30%	Діти стали більш відкритими у спілкуванні
Агресивна поведінка	Кількість випадків агресії під час занять	Зниження на 25%	Спостерігалися рідкісні випадки конфліктів між дітьми
Взаємодія з матеріалом	Активність дітей під час роботи з художніми матеріалами	Зростання на 45%	Діти активно залучались до роботи з пластиліном, фарбами, папером
Здатність до самовираження	Вміння дітей виявляти свої почуття через творчість	Зростання на 40%	Діти використовували нові способи вираження своїх емоцій
Загальний психоемоційний стан	Оцінка настрою та емоційної стабільності дітей	Поліпшення на 35%	Діти виявляли більше позитивних емоцій та зниження тривожності

В рамках емпіричного дослідження методики ізотерапії, ми провели аналіз даних, зібраних за допомогою спостережень, інтерв'ю та творчих робіт дітей. Результати свідчать про значний позитивний вплив даного методу на розвиток емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку.

Першим показником, що ми оцінювали, була творча активність дітей. Вона зросла на 40% після впровадження ізотерапії. Діти почали експериментувати з різними

матеріалами, такими як пластилін, фарби та папір, що свідчить про їхню готовність до творчості. Кількість та якість створених робіт значно покращилися, що підтверджує активізацію творчих здібностей і зростання інтересу до художньої діяльності.

Другим важливим показником була емоційна виразність. Відзначено зростання цього показника на 50%, що виявилось у активному вираженні емоцій дітьми під час занять. Діти не лише створювали художні роботи, але й охоче ділилися своїми почуттями, що підтверджує позитивний вплив арт-терапії на розвиток емоційного інтелекту. Цей процес дав можливість дітям відкритіше висловлювати свої емоції та переживання, що є критично важливим для їхнього психоемоційного розвитку.

Оцінка соціальних навичок показала позитивну динаміку. Заняття в групах сприяли розвитку співпраці та взаємодії між дітьми. Ми відзначили збільшення випадків спільної діяльності, обговорення творчих ідей, що, в свою чергу, підкреслює важливість колективних арт-терапевтичних практик у формуванні соціальних навичок у дошкільників.

У рамках дослідження ми також звернули увагу на комунікаційні навички дітей, які зросли на 30%. Вони стали більш відкритими у спілкуванні, охоче ділилися думками і почуттями під час занять. Це свідчить про те, що ізотерапія допомогла розвинути у дітей здатність до самовираження, що є важливим елементом соціальної взаємодії.

Оцінка агресивної поведінки також показала позитивні результати — ми спостерігали зниження на 25%. Цей показник є важливим для підтвердження безпечності методів арт-терапії, оскільки зменшення випадків агресії вказує на те, що заняття створюють комфортне середовище для дітей, яке сприяє зниженню стресу та тривожності.

Окрім того, оцінка взаємодії з матеріалом показала зростання на 45%. Діти активно залучались до роботи з художніми матеріалами, демонструючи інтерес та креативність. Це підтверджує ефективність ізотерапії в розвитку не лише творчих, але й практичних навичок.

Ще одним важливим показником була здатність до самовираження, яка зросла на 40%. Діти стали використовувати нові способи вираження своїх емоцій через творчість, що свідчить про їхню здатність осмислювати власні переживання та враження.

Нарешті, загальний психоемоційний стан дітей покращився на 35%. Спостереження показали, що після занять діти виявляли більше позитивних емоцій, стали менш тривожними та більш задоволеними від процесу творчості. Це свідчить про те, що ізотерапія не лише позитивно впливає на творчі здібності, але й на загальне психоемоційне благополуччя дітей.

Таким чином, результати дослідження свідчать про високу дієвість та доцільність методики ізотерапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Методика не лише сприяє розвитку творчих здібностей, але й допомагає у корекції емоційних станів, поліпшуючи соціальні та комунікаційні навички дітей, що підкреслює її значення у системі арт-терапії.

У рамках нашого емпіричного дослідження методики бібліотерапії, ми провели детальний аналіз даних, зібраних через спостереження, інтерв'ю з вихователями, а також вивчення реакцій і відгуків дітей на обрані літературні твори. Бібліотерапія, як метод впливу на емоційну та особистісну сферу дітей дошкільного віку, виявилася надзвичайно ефективною для розвитку їхнього емоційного інтелекту, соціальних навичок і здібностей до самовираження.

Одним із ключових показників, що підлягав оцінці, була емоційна чутливість дітей, яка відзначилася значним зростанням на 45%. Під час занять бібліотерапією діти мали можливість відчувати ідентифікувати свої емоції через героїв книжок, що допомогло їм усвідомлювати власні переживання. Використання літературних творів, в яких персонажі проходять через різні емоційні ситуації, дозволяло дітям не лише співпереживати, а й обговорювати свої власні відчуття у безпечному середовищі.

Другим важливим показником було розуміння емоцій інших людей. У ході дослідження ми спостерігали зростання цього показника на 40%. Після читання

літературних творів, діти ставали більш здатними до розпізнавання емоційних станів героїв і виявляли бажання обговорювати їхні дії та мотивацію. Це свідчить про те, що бібліотерапія сприяє розвитку емпатії, важливого компоненту соціального інтелекту.

Значна увага приділялася також розвитку соціальних навичок у дітей. Ми зафіксували позитивні зміни в поведінці дітей, зокрема в зростанні взаємодії в групі, яке підвищилось на 50%. В рамках обговорень літературних творів діти почали активно обмінюватися думками, виражати свої погляди на різні ситуації, що сприяло розвитку комунікативних навичок. Це, в свою чергу, підкреслює важливість колективних занять бібліотерапією для формування соціальної активності дітей.

Ще одним показником, який заслуговує на увагу, є здатність до самоусвідомлення, що також зросла на 30%. Діти почали виражати свої переживання і думки, що з'явилися в процесі читання і обговорення творів. Бібліотерапія дозволила їм краще усвідомлювати свої почуття та знаходити слова для їх опису, що є критично важливим для розвитку комунікації і самовираження.

У ході дослідження також акцентувалася увага на креативності дітей. Кількість творчих робіт, які вони створили після читання, зросла на 35%. Діти активно почали малювати, писати короткі розповіді або навіть відтворювати сцени з книг, що свідчить про те, що бібліотерапія не лише допомагає їм засвоювати емоційний досвід, а й стимулює творчі здібності. Це важливо, оскільки творчість є важливим інструментом самовираження та розвитку особистості.

Нарешті, в рамках нашого дослідження ми оцінювали загальний психоемоційний стан дітей, який покращився на 40%. Спостереження після занять показали, що діти стали більш задоволеними, позитивно налаштованими і менш тривожними. Це підтверджує гіпотезу про те, що література має потужний терапевтичний вплив, здатний допомогти дітям впоратися з емоційними труднощами та підвищити їхнє загальне благополуччя. В підсумку, результати дослідження показали, що бібліотерапія є ефективним методом арт-терапії, який має значний потенціал для розвитку емоційного

інтелекту і соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Цей метод не тільки підтримує емоційне зростання дітей, але й активно сприяє розвитку їхніх творчих і комунікативних здібностей, що робить його надзвичайно корисним у процесі виховання та навчання (рис.2.4).

Рис. 2.4. *Результати дослідження з використанням бібліотерапії*

У даному розділі представлено аналіз результатів емпіричного дослідження, проведеного в рамках нашої роботи, з акцентом на застосування методів арт-терапії, зокрема музикотерапії, у розвитку та корекції емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Метою дослідження було визначення дієвості, доцільності та безпечності методів арт-терапії, а також їх каталізаційних особливостей у цьому контексті.

Дослідження здійснювалося на базі кількох дитячих дошкільних закладів, де протягом трьох місяців проводились як індивідуальні, так і групові зустрічі з дітьми, загальна кількість яких становила 70 осіб. У процесі роботи з дітьми використовувалися

підібрані мелодії і звуки, що мали на меті створити позитивну атмосферу для емоційної відвертості та вираження почуттів. Заняття проходили в групах, що склалися з не більше ніж п'яти дітей, що дозволяло забезпечити індивідуальний підхід до кожного учасника.

У результаті застосування методів музикотерапії спостерігалися значні позитивні зміни в емоційному стані дітей. На початку дослідження 60% дітей висловлювали почуття тривоги і невпевненості, особливо в нових або незнайомих ситуаціях. Після проведення серії занять з музикотерапії, цей показник зменшився до 25%, що свідчить про зниження рівня тривожності та підвищення впевненості у собі.

Дослідження також виявило, що 70% дітей почали більш активно проявляти емоції під час занять, що проявлялося у вільному вираженні почуттів через музику, танець та малювання. У ході спостережень було зафіксовано, що діти стали більше взаємодіяти між собою, обмінюючись емоціями та переживаннями. Зокрема, у групах, де використовувалася музика, діти охоче співпрацювали, пропонували свої ідеї і активно долучалися до обговорення.

Важливим аспектом результатів стало також покращення соціальних навичок дітей. На початку дослідження лише 40% дітей виявляли здатність до емпатії, реагуючи на емоції інших. Після серії занять з музикотерапії, цей показник зріс до 80%. Діти почали звертати увагу на почуття однолітків, висловлюючи підтримку і співчуття, що є важливим показником розвитку їхньої особистісної сфери.

Аналіз результатів також показав, що музикотерапія сприяла зниженню рівня агресивної поведінки. Зокрема, у дітей, які мали схильність до конфліктів, спостерігалось зменшення випадків агресії з 30% до 10%. Це можна пояснити тим, що музикотерапія допомогла дітям знайти альтернативні способи вираження своїх емоцій та конфліктних ситуацій, замість прояву агресії.

Дослідження підтвердило доцільність і ефективність використання методів арт-терапії, зокрема музикотерапії, у роботі з дітьми дошкільного віку. Вона не лише

позитивно вплинула на емоційний стан дітей, але й сприяла їх соціалізації та розвитку особистісних якостей. Таким чином, результати дослідження свідчать про важливість інтеграції арт-терапії в освітній процес дошкільних закладів, що може значно покращити емоційний та соціальний розвиток дітей, а також допомогти у корекції різноманітних емоційних розладів.

Таблиця 2.4

Результати дослідження ефективності музикотерапії в розвитку та корекції емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку

Показник	Початкові дані (%)	Кінцеві дані (%)	Зміна (%)	Коментар
Рівень тривожності	60	25	-35	Зниження рівня тривожності свідчить про підвищення впевненості у дітей
Активність у вираженні емоцій	30	70	+40	Зростання активності у вираженні почуттів через музику, танець, малювання
Взаємодія між дітьми	40	85	+45	Значне покращення співпраці та обміну емоціями серед дітей
Здатність до емпатії	40	80	+40	Важливий розвиток емоційної чутливості, діти стали уважнішими до почуттів інших
Агресивна поведінка	30	10	-20	Зниження агресії вказує на успішну альтернативу для вираження емоцій
Участь у групових заняттях	50	90	+40	Підвищення залучення дітей до групових активностей, що сприяло розвитку соціальних навичок
Загальний емоційний стан	35	75	+40	Покращення загального емоційного фону, що підтверджує позитивний вплив музикотерапії

У процесі емпіричного дослідження було детально проаналізовано результати застосування методів музикотерапії, що виявилися надзвичайно корисними для розвитку емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Перш за все, спостерігалось суттєве зниження рівня тривожності серед дітей. На початку дослідження близько 60% дітей відчували почуття тривоги та невпевненості, що, безумовно, негативно позначалося на їхньому загальному психоемоційному стані. Однак після серії занять з музикотерапії цей показник зменшився до 25%. Це свідчить про значне підвищення впевненості дітей у собі та їх комфортності під час занять, що може бути пов'язано із створенням безпечного і підтримуючого середовища, де діти мали можливість вільно виражати свої емоції без страху осуду.

Значне збільшення активності у вираженні емоцій також є важливим аспектом отриманих результатів. На початку дослідження лише 30% дітей активно демонстрували свої почуття, однак після застосування методів арт-терапії цей показник підвищився до 70%. Це свідчить про ефективність музикотерапії в сприянні емоційній відкритості. Діти почали активніше використовувати музику, танець і малювання як способи самовираження, що стало важливим етапом у розвитку їхньої емоційної грамотності.

Покращення взаємодії між дітьми, що спостерігалось під час групових занять, також заслуговує на увагу. На початку дослідження лише 40% дітей були готові взаємодіяти з однолітками, тоді як після проведених занять цей показник зріс до 85%. Це говорить про те, що діти почали не лише брати участь у заняттях, а й виявляти бажання ділитися своїми емоціями та переживаннями. Розвиток соціальних навичок у дітей є критично важливим у дошкільному віці, оскільки сприяє формуванню позитивних міжособистісних відносин, що, в свою чергу, підтримує їхній емоційний розвиток.

Значним результатом дослідження стало також зростання здатності до емпатії. Спочатку лише 40% дітей були здатні реагувати на емоції інших, а після занять з

музикотерапії цей показник зріс до 80%. Це свідчить про те, що діти стали уважнішими до почуттів оточуючих, почали проявляти співчуття та підтримку. Розвиток емпатії є важливим компонентом емоційного інтелекту, що сприяє формуванню здорових відносин з іншими людьми.

Одним із суттєвих досягнень дослідження стало зменшення агресивної поведінки серед дітей. Початковий рівень агресії складав 30%, але після музикотерапії знизився до 10%. Це свідчить про те, що діти отримали можливість знаходити альтернативні способи вираження своїх емоцій, замість агресивних реакцій. Навчання навичкам саморегуляції та конструктивного вираження почуттів допомогло дітям краще справлятися з емоційними труднощами.

Важливим аспектом результатів дослідження стала участь дітей у групових заняттях. Початковий рівень участі складав 50%, але в кінці дослідження зріс до 90%. Високий рівень участі вказує на те, що діти стали активнішими у групових активностях, що є важливим для їхнього соціального розвитку. Це свідчить про те, що музикотерапія сприяє формуванню групової динаміки та розвитку колективних навичок.

Загальний емоційний стан дітей також покращився. Від початкового показника у 35% позитивного емоційного фону, він зріс до 75% після серії занять. Це вказує на те, що музикотерапія мала позитивний вплив на психоемоційне благополуччя дітей, допомагаючи їм відчувати себе щасливішими та впевненішими у собі.

Отже, результати дослідження підтверджують ефективність музикотерапії як методу арт-терапії у розвитку та корекції емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Використання музики як інструмента для вираження почуттів і створення емоційного зв'язку між дітьми сприяло їхньому всебічному розвитку, допомагаючи їм справлятися з емоційними викликами та формувати здорові стосунки з оточуючими.

У ході нашого дослідження ми також зосередилися на використанні кінезітерапії, яка включає хореотерапію, танцетерапію та корекційну ритміку, для розвитку емоційної

та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Ця сучасна терапія базується на інтуїтивних рухах, що дозволяють дітям вільно виражати свої почуття та емоційний стан через рухи тіла. Під час проведення занять кінезітерапії діти отримали можливість не лише навчитися новим рухам, але й виявити своє самовираження в атмосфері підтримки та довіри.

На початку дослідження ми зафіксували, що 70% дітей мали обмежене вираження емоцій під час ігор та занять, часто стидуючись або відчуваючи невпевненість. Однак, після впровадження методів кінезітерапії, цей показник значно змінився. В кінці дослідження ми зафіксували, що 90% дітей стали більш відкритими до самовираження через рух, активно долучаючись до танців і ритмічних ігор. Це свідчить про те, що кінезітерапія справила позитивний вплив на їх емоційний стан, допомагаючи подолати бар'єри невпевненості.

Крім того, у процесі аналізу ми виявили, що діти, які регулярно займалися кінезітерапією, демонстрували суттєве покращення в соціальній взаємодії. Початкові дані показали, що лише 40% дітей активно взаємодіяли один з одним під час ігор. Після впровадження занять кінезітерапії, цей показник зріс до 85%. Взаємодія між дітьми відзначалася новими формами співпраці та підтримки, що відображає позитивний вплив фізичної активності на розвиток соціальних навичок. Діти стали більш схильними ділитися ідеями, допомагати один одному в освоєнні нових рухів і вправ, що стало важливим кроком у формуванні колективної динаміки.

Особливо вражаючим було зростання емоційної чутливості дітей. Розвиток емпатії, який на початку дослідження становив 35%, зріс до 75% після участі у заняттях кінезітерапії. Діти почали краще реагувати на емоції однолітків, виявляючи більше співчуття і підтримки під час спільних ігор. Це свідчить про те, що інтеграція руху і музики у заняття не лише сприяє фізичному розвитку, але й допомагає формувати емоційний інтелект.

Не менш важливим є і зменшення агресивної поведінки, яке також було помітним результатом проведеного дослідження. На початку заняття з кінезітерапії показали, що 30% дітей виявляли агресію у взаємодії з однолітками. Однак вже через три місяці занять цей показник знизився до 10%. Це свідчить про те, що кінезітерапія допомогла дітям знайти альтернативні способи вираження своїх емоцій, включаючи рухи, які сприяли розслабленню та зменшенню напруги.

Заняття кінезітерапією також мали позитивний вплив на загальний емоційний стан дітей. На початку дослідження лише 40% дітей повідомляли про позитивні емоції під час ігор і занять. Однак після тривалих занять цей показник зріс до 80%. Діти стали більш активними, зацікавленими та щасливими під час виконання завдань, що підтверджує важливість інтеграції фізичної активності у повсякденне життя дітей.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що кінезітерапія є ефективним методом для розвитку емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Використання інтуїтивних рухів у поєднанні з музикою та танцем не лише покращує фізичний стан дітей, але й створює сприятливе середовище для емоційного самовираження, формування соціальних навичок та розвитку емпатії. Ці результати підкреслюють важливість впровадження кінезітерапії в освітній процес дошкільних закладів, оскільки це може суттєво вплинути на загальне психоемоційне благополуччя дітей і їхнє соціальне зростання.

Для більш детально розуміння отриманих результатів, відобразимо їх наступним чином:

Рис. 2.5. Результати дослідження з використанням кінезітерапії серед дітей дошкільного віку

Результати нашого дослідження підтверджують ефективність кінезітерапії як цінного інструменту для розвитку емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Застосування хореотерапії, танцетерапії та корекційної ритміки виявилось позитивно впливати на емоційне самовираження дітей, соціальну взаємодію та розвиток емпатії.

Відзначене зростання відкритості дітей до самовираження через рухи, яке збільшилося з 70% до 90%, свідчить про успішність методів кінезітерапії у подоланні бар'єрів невпевненості. Паралельно з цим спостерігалось значне покращення соціальної взаємодії – з 40% до 85%, що підтверджує важливість фізичної активності у формуванні колективної динаміки та співпраці між дітьми.

Також, вражаюче зростання емоційної чутливості та емпатії – з 35% до 75% – свідчить про те, що інтеграція руху та музики в заняття позитивно впливає на розвиток емоційного інтелекту у дітей. Це, в свою чергу, веде до зменшення агресивної поведінки, яка знизилася з 30% до 10%, та підвищення рівня позитивних емоцій – з 40% до 80%.

Таким чином, кінезітерапія не лише сприяє фізичному розвитку дітей, але й формує сприятливе середовище для емоційного самовираження, розвитку соціальних навичок і емпатії. Результати нашого дослідження підкреслюють важливість впровадження кінезітерапії в освітній процес дошкільних закладів, адже вона може суттєво вплинути на психоемоційне благополуччя дітей та їхнє соціальне зростання. Рекомендуємо продовжувати вивчення та розширення практик кінезітерапії в освітніх установах для досягнення ще більш значущих результатів у розвитку дітей.

РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З ЕМОЦІЙНОЮ ТА ОСОБИСТІСНОЮ СФЕРАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Тренінг з використанням арт-терапевтичних методів у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку

Мета тренінгу: Надати батькам знання про арт-терапію як метод розвитку творчих здібностей дітей. Розширити знання про використання нетрадиційних технік малювання для створення композицій. Підвищити рівень психолого-педагогічної культури батьків, спонукати їх до самоаналізу. Сприяти зближенню дітей та батьків, сімей вихованців і дошкільного закладу.

Матеріали: Паперове сонечко, фрагменти казки «Курочка Ряба», картинки тюльпанів, кольоровий папір, картинки африканського племені, папір формату А4, різнокольорові олівці.

Хід тренінгу:

Вступ. Повідомлення теми та мети заняття.

Шановні батьки, я рада вас всіх вітати. Сьогодні я запрошую вас стати учасниками тренінгового заняття «Розмалюю життя». Мета нашої зустрічі – ознайомити вас з особливостями арт-терапії, дати знання про її роль у розвитку творчих здібностей дітей. Також ми прагнемо сприяти зближенню сімей вихованців і дошкільного закладу.

Слово «тренінг» означає тренування нових навичок. Наше заняття буде складатися з трьох блоків: вступного, основного та заключного. Протягом тренінгу ми проведемо цікаві справи.

Основна частина

Арт-терапія є важливим методом в роботі з дітьми, оскільки вона сприяє розвитку емоційної сфери, самовираженню та креативності. Сьогодні ми зосередимося на її використанні у дошкільній освіті.

1. Вправа «Вітання з емоціями»

Давайте розпочнемо з вправи, яка допоможе нам познайомитися та виявити наші емоції. Кожен учасник по черзі називає емоцію, яку він відчуває на даний момент, і показує це за допомогою жестів або міміки. Інші учасники намагаються вгадати, про яку емоцію йдеться.

2. Психогімнастика «Пробудження весни»

Заплющте очі та слухайте. Уявіть, як весна пробуджує природу. Сніг тане, з'являються перші квіти, а дерева починають цвісти. Слухайте, як щебечуть птахи, як грає вітер. Відчуйте тепло сонця на своїй шкірі.

3. Презентація «Арт-терапія: нові горизонти»

Ознайомимося з основними методами арт-терапії, які ми будемо використовувати сьогодні. Це малювання, ліплення, створення колажів, використання різноманітних технік, які допоможуть розкрити внутрішній світ дітей.

4. Гра «Малюнок з заплющеними очима»

Учасники обирають пару. Один учасник закриває очі, а інший веде його рукою, малюючи на папері. Завдання — створити спільний малюнок, не відкриваючи очей. Це сприяє розвитку довіри та взаємодії між батьками і дітьми.

5. Вправа «Казкові слова»

Згадайте свою улюблену казку та запишіть п'ять слів, які найкраще її описують. Додайте одне слово, яке не стосується казки, і спробуйте створити нову версію казки, використовуючи всі слова. Наприклад, “котик, мишка, ліс, чарівник, пригоди, ніндзя”. Складіть казку, включивши це слово в історію.

6. Танцювальна вправа «Африканське плем'я»

Запрошую вас зануритися в атмосферу африканського племені. Вмикаю ритмічну музику, а ви повторюєте прості танцювальні рухи, які будуть символізувати емоції та енергію племені. Важливо відчувати ритм та емоції, які ви хочете виразити через танець.

7. Оригамі «Квітка тюльпан»

[Переглянути інструкцію](#)

Бесіда: Квіти - це справжня краса нашого життя, їхня ніжність і чарівність заворожують. Квіти супроводжують нас, вони лікують і дарують радість. Сьогодні ми навчимося створювати тюльпан за допомогою техніки оригамі. Але спочатку давайте відгадаємо загадку:

*Із маленької цибулини
весною з'являється,
нарцису вітання несе,
на грядці розцвітає.*

(Відповідь: тюльпан)

Після обговорення надамо матеріали і покрокову інструкцію для виготовлення. Наприкінці обов'язково подякуйте дитині та помилуйтеся її творчістю.

8. Танцювальна арт-терапія «Танці племені»

[Переглянути інструкцію](#)

Встаємо і пригадуємо сцени з фільмів про африканські племена, які танцюють навколо вогнища. Згинаємо коліна і відчуваємо ритм, переносячи вагу з однієї ноги на іншу. Рухи можуть бути вільними, головне — це відчуття.

Ведуча: Які ви молодці! Тепер пропоную відпочити та взяти до рук кольорові олівці.

9. Ізотерапія «Долоні миру»

[Переглянути інструкцію](#)

1. Візьміть аркуш паперу формату А4.
2. Обведіть свої долоньки улюбленим кольором.

3. Усередині кожної долоньки намалюйте океан, море, річку чи озеро, символізуючи спокій і гармонію.

4. Тепер додайте квіти, які подобаються вашим дітям, адже квітка — це символ життя та весни.

5. На великому пальці кожної долоньки намалюйте сонце, яке приносить тепло та позитив.

6. В кожній долоньці зобразіть будинок для захисту і дерево, а також веселку – символ миру і радості.

7. У вказівному пальчику кожної долоньки розмістіть сердечка — символи любові та турботи.

10. **Вправа «Оплески»**

Ми з вами добре попрацювали. Тепер уявіть, що на одній долоні у вас посмішка, а на іншій — радість. Щоб ці емоції не зникли, з'єднайте їх у радісних оплесках. Поплескайте один одному, бажаючи успіхів. До нових зустрічей!

Тренінг «Розмалюю життя» має на меті не лише знайомство батьків з арт-терапією, а й суттєву підтримку в їхньому розвитку як педагогів у родині. Давайте розглянемо, як цей тренінг допомагає в різних аспектах спілкування з дітьми та розвитку їхніх емоційних і творчих здібностей.

1. **Розвиток емоційного інтелекту:**

Арт-терапія сприяє розвитку емоційного інтелекту у дітей, допомагаючи їм краще розуміти власні почуття та емоції. Через творчі вправи, такі як малювання та танці, діти можуть вільно виражати свої переживання, що робить їх більш усвідомленими та чутливими до емоцій інших.

2. **Зміцнення зв'язків у сім'ї:**

Тренінг забезпечує можливість спільної творчості батьків та дітей, що сприяє покращенню взаєморозуміння в сім'ї. Спільні активності, такі як виготовлення оригамі

чи виконання танців, створюють позитивний емоційний фон та зміцнюють сімейні зв'язки.

3. Розвиток творчих здібностей:

Тренінг включає нетрадиційні техніки малювання та рукоділля, які стимулюють творче мислення дітей. Діти вчаться використовувати різні матеріали та техніки для самовираження, що може призвести до відкриття нових талантів.

4. Підвищення самооцінки:

Участь у творчих активностях допомагає дітям відчувати свою значущість та здатність до створення. Кожен успішно виконаний проект, чи то оригамі, чи малюнок, підвищує впевненість у собі та власних здібностях.

5. Спонування до самоаналізу:

Тренінг також сприяє розвитку навичок самоаналізу у батьків. Вони можуть більше усвідомлювати свої реакції та емоції в процесі спілкування з дітьми, що покращує їхню педагогічну компетентність.

6. Зняття стресу:

Арт-терапевтичні методи, такі як малювання чи танці, є відмінним способом зняття стресу та напруги. Батьки можуть відчувати релаксацію, займаючись творчістю, що позитивно вплине на їхні стосунки з дітьми.

7. Стимулювання інклюзивності:

Тренінг сприяє розвитку інклюзивності, навчаючи батьків враховувати індивідуальні потреби кожної дитини. Залучаючи різні техніки, можна адаптувати заняття для дітей з особливими освітніми потребами, роблячи їх учасниками навчального процесу.

Вправа «Оплески» завершує тренінг на позитивній ноті, символізуючи злиття радості та емоцій у батьків і дітей. Завдяки цьому тренінгу, батьки отримали не тільки нові знання про арт-терапію, а й стали ближчими до своїх дітей, відкрили для себе нові горизонти у спілкуванні, які стануть в нагоді у повсякденному житті, та даватимуть

ресурси для того, аби залишатися відкритими до нових ідей, що є дуже важливим для зростання та розвитку дітей.

ВИСНОВКИ

Дослідження на тему арт-терапевтичних методів у роботі з емоційною та особистісною сферою дітей дошкільного віку виявило значний потенціал цих методів у розвитку емоційної чутливості, соціальної взаємодії та особистісного самовираження дітей. В процесі використання таких технік, як кінезітерапія, хореотерапія та танцетерапія, було зафіксовано суттєве покращення в емоційній відкритості дітей, які раніше демонстрували обмежене вираження своїх почуттів. Завдяки інтуїтивним рухам, які забезпечують вільне самовираження, діти змогли подолати бар'єри невпевненості та страху, що призвело до збільшення рівня їхньої участі в групових заняттях.

Крім того, спостерігалось істотне підвищення соціальної взаємодії серед дітей, що виявлялося в активнішій співпраці та підтримці одне одного під час спільних ігор та вправ. Розвиток емпатії став ще одним важливим аспектом, оскільки діти почали краще розуміти емоції однолітків, виявляючи більше співчуття та готовності допомагати. Це підкреслює важливість інтеграції творчих і рухових практик у навчальний процес, адже вони сприяють формуванню не лише фізичних, а й емоційних і соціальних навичок.

Зменшення агресивної поведінки та збільшення позитивних емоцій у дітей підтверджують, що арт-терапевтичні методи можуть бути ефективним інструментом для поліпшення психоемоційного благополуччя дітей. Вони сприяють формуванню здорового емоційного середовища, яке є важливим для гармонійного розвитку особистості. Отже, результати нашого дослідження підкреслюють необхідність впровадження арт-терапевтичних методів у практику дошкільних навчальних закладів, що може значно покращити емоційний і соціальний розвиток дітей, забезпечуючи їх психологічне благополуччя в критично важливий період становлення особистості.

У першому розділі нашого дослідження ми здійснили теоретичне обґрунтування використання арт-терапевтичних методів у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку. Розпочали з визначення поняття арт-терапії, яке охоплює різноманітні творчі практики, що сприяють емоційному і психічному розвитку

дітей. Арт-терапія базується на ідеї, що творчість може бути потужним засобом для самовираження, а також для дослідження та обробки внутрішніх переживань.

Ми розглянули різні види арт-терапевтичних методів, зокрема малювання, живопис, ліплення, музику, драму та танець. Кожен з цих методів має свої специфічні особливості і може бути адаптований до індивідуальних потреб дітей. Зокрема, ми акцентували увагу на тому, як різні техніки можуть допомогти дітям у вираженні емоцій, розвитку творчих здібностей та покращенні соціальної взаємодії.

Далі ми проаналізували особливості організації роботи з дітьми дошкільного віку, підкресливши важливість створення безпечного і підтримуючого середовища, яке сприяє активній участі дітей у процесі творчості. Ми зазначили, що у цьому віці особливу роль відіграє атмосфера довіри, оскільки саме вона дозволяє дітям вільно виражати свої почуття без страху осуду.

На завершення розділу ми провели детальний аналіз арт-терапевтичних технік, їхньої ефективності та застосування у роботі з дітьми дошкільного віку. Виявили, що такі методи не лише сприяють розвитку емоційної сфери, а й допомагають формувати соціальні навички, зменшувати агресивність, а також покращувати загальний емоційний стан дітей. Це свідчить про важливість інтеграції арт-терапії в освітній процес, оскільки вона може стати важливим елементом у розвитку гармонійної особистості дитини, що сприятиме її подальшому успішному соціалізації та адаптації в суспільстві. Таким чином, перший розділ заклав теоретичну основу для подальшого дослідження ефективності арт-терапевтичних методів у практичній діяльності з дітьми дошкільного віку.

У другому розділі нашого дослідження було представлено організацію емпіричного дослідження, що охоплювало вивчення впливу арт-терапевтичних методів на емоційну та особистісну сфери дітей дошкільного віку. Основним об'єктом нашого дослідження стали діти, які переживають різні емоційні та особистісні виклики, зокрема в умовах швидкого розвитку та соціалізації. Ми поставили за мету визначити дієвість,

доцільність і безпечність методів арт-терапії, а також їх каталізаційні особливості у розвитку і корекції психоемоційного стану дошкільнят.

Для досягнення цієї мети ми визначили кілька завдань, включаючи теоретичний аналіз методів дослідження, практичну взаємодію з дітьми, емпіричне вивчення технік арт-терапії та розробку базової програми використання цих методів. У процесі виконання завдань ми використовували різноманітні методи дослідження, серед яких аналіз психолого-педагогічної літератури, інтерв'ю з педагогами та батьками, а також спостереження за поведінкою дітей під час арт-терапевтичних занять. Цей підхід дозволив зібрати цінну інформацію про вплив арт-терапії на емоційний стан дітей.

Серед важливих аспектів дослідження стало створення сприятливого середовища для дітей, де вони могли б вільно виражати свої емоції. Ми акцентували увагу на важливості інтеграції різних арт-терапевтичних методів, які взаємодоповнюють один одного, що дало можливість максимально мобілізувати творчий потенціал дітей. Зокрема, ми застосували методи ізотерапії, бібліотерапії, музикотерапії та кінезітерапії, кожен з яких був адаптований до вікових особливостей і потреб дітей. Це забезпечило дітям можливість проявити себе в різних формах творчості, що сприяло розвитку їхньої емоційної виразності та соціальних навичок.

Процес реалізації арт-терапевтичних методів вимагав ретельного планування та організації. Важливою складовою цього процесу стала підготовка педагогічного складу, який пройшов навчання для ефективного ведення занять та підтримки дітей під час творчого процесу. Ми також залучали дітей до підготовки занять, що підвищувало їхню мотивацію та активність. Заняття проходили у формі ігор та інтерактивних вправ, що робило їх більш цікавими для дітей.

Для оцінки ефективності арт-терапії ми використовували різноманітні методи збору даних, включаючи спостереження, інтерв'ю та аналіз творчих робіт дітей. Спостереження дозволили нам отримати безпосередні дані про поведінку дітей, їхню активність та емоційні реакції під час арт-терапевтичних занять. Інтерв'ю створили

можливість для дітей, педагогів і батьків висловити свої думки про арт-терапію, вказавши на важливі аспекти, які виявилися найбільш ефективними. Аналіз творчих робіт дітей, таких як малюнки та аплікації, допоміг оцінити не лише їхні технічні навички, але й емоційне сприйняття світу, уяву та креативність.

Важливим аспектом дослідження стало ведення журналу спостережень, у якому фіксувалися результати занять, емоційні реакції дітей та їхні досягнення. Цей журнал став основою для подальшого аналізу та корекції терапевтичних методів. Поєднання спостереження, інтерв'ю та аналізу творчих робіт дало нам можливість створити комплексну картину емоційного та особистісного розвитку дітей.

Таким чином, впровадження та реалізація методів арт-терапії на формувальному етапі експериментального дослідження сприяли позитивній динаміці у розвитку емоційної та особистісної сфери дітей дошкільного віку. Наше дослідження продемонструвало, що арт-терапія може бути не лише ефективним інструментом для корекції психоемоційних станів, але й важливим елементом розвитку творчих здібностей дітей, що в свою чергу підвищує їхню готовність до соціалізації та адаптації у світі. Використання арт-терапевтичних методів у роботі з дітьми дошкільного віку відкриває нові горизонти для психолого-педагогічної практики, забезпечуючи індивідуалізований підхід до кожної дитини і враховуючи її унікальні потреби.

Арт-терапія, як метод психологічної підтримки та розвитку, має важливе значення у дошкільній освіті. Вона не лише сприяє емоційному розвитку дітей, але й надає можливість батькам стати активними учасниками цього процесу. У третьому розділі нашого тренінгу «Розмалюю життя» ми глибше розглянули, як арт-терапевтичні методи можуть позитивно впливати на дітей, стимулюючи їх креативність, самовираження та емоційну свідомість. Основні елементи тренінгу були спрямовані на досягнення таких цілей:

1. Ознайомлення батьків з арт-терапією: Батьки отримали можливість зрозуміти, як арт-терапія може допомогти в розвитку їхніх дітей. Заняття дозволило їм

усвідомити важливість творчої діяльності та її вплив на емоційний стан малюків. Творчість стала не лише засобом самовираження, але й каналом для покращення стосунків у родині.

2. Залучення до активної участі: Протягом тренінгу батьки мали змогу активно брати участь у різноманітних вправах та іграх, таких як «Малюнок з заплющеними очима», «Казкові слова» та «Танцювальна арт-терапія». Це не тільки розвивало їхні творчі здібності, але й зміцнювало зв'язок між батьками та дітьми, заохочуючи їх спільно творити та грати.

3. Використання нетрадиційних технік малювання: Батьки дізналися про різноманітні методи створення композицій, що стимулюють творчість дітей. Презентація «Арт-терапія: нові горизонти» надала учасникам інформацію про способи використання малювання, ліплення, створення колажів та інших технік, які можуть допомогти дітям виявити свої емоції.

4. Створення атмосфери довіри та підтримки: Учасники вправи «Вітання з емоціями» мали можливість відкритися, поділитися своїми почуттями та зрозуміти, що їхні емоції цінні і важливі. Ця вправа створила атмосферу підтримки, де батьки і діти змогли вільно висловити свої переживання.

5. Спільна творчість: Заняття з оригамі, створення тюльпанів, активізації емоцій через танець, допомогли не лише розвинути творчі навички, а й спонукали до спільної діяльності, що сприяє покращенню взаєморозуміння між батьками та дітьми.

Варто зазначити, що арт-терапевтичні методи не лише допомагають дітям розвивати творчість і емоційність, а й сприяють зміцненню за'язків у родині, формуванню позитивної атмосфери в навчальному закладі. Під час тренінгу батьки не лише отримали нові знання, але й навички, які можуть використовувати у повсякденному житті, що в свою чергу позитивно вплине на розвиток дітей. Цей тренінг підкреслив, наскільки важливою є роль батьків у вихованні творчої та емоційно стійкої особистості у дитини. Завдяки цим заходам, ми сподіваємося сформувати міцні

партнерські стосунки між сім'ями вихованців та дошкільним закладом, що, в свою чергу, забезпечить більш гармонійний розвиток дітей у творчому та емоційному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айлішева А. В. Арт-терапія у роботі з дошкільниками. *Дошкільне виховання*. 2020. № 3. с. 33-35.
2. Андрєєва М. І. Емоційний розвиток дітей у контексті арт-терапії. *Психологія дитини*. 2019. с. 47-51.
3. Антонова В. А. Арт-терапія: методичні рекомендації для психологів. Київ: Освіта України, 2021. 220 с.
4. Баришева Т. В. Використання казкотерапії у корекційній роботі з дітьми дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2020. № 6. с. 22-27.
5. Баскакова Л. В. Психотерапія творчістю у роботі з дітьми: теоретичні основи і практика. Інститут психології розвитку, 2018. 192 с.
6. Безрукова Л. Н. Арт-терапія у дошкільній освіті: підручник. Київ: Літера, 2020. 248 с.
7. Більчук О. П. Техніки арт-терапії у роботі з дітьми з емоційними порушеннями. *Дошкільна педагогіка*. 2021. № 4. с. 56-58.
8. Білоус А. П. Естетотерапія у роботі з дошкільниками: основи і методи. Харків: Психологічний центр, 2018. 176 с.
9. Бурлакова Н. О. Психотерапевтичні техніки у роботі з дошкільниками. *Арт-терапія. Психологічний огляд*. 2020. № 2. с. 10-14.
10. Васильєва Л. В. Арт-терапія як засіб розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. *Педагогіка і психологія*. 2019. с. 35-37.
11. Вовк В. М. Вплив арт-терапії на розвиток творчих здібностей дошкільнят. *Психологічна підтримка дитини*. 2021. № 3. с. 29-31.
12. Глущенко С. О. Арт-терапія для дошкільнят: методика проведення занять. *Психологія і педагогіка*. 2020. с. 22-25.

13. Горбунова О. П. Використання арт-терапії у роботі з дітьми з тривожністю. *Дитяча психологія*. 2021. № 5. с. 12-14.
14. Григор'єва Н. І. Мистецькі форми арт-терапії у розвитку особистісних якостей дітей. *Психолого-педагогічний альманах*. 2019. с. 40-43.
15. Гузій Н. І. Арт-терапія як метод корекції емоційної сфери дітей. *Дошкільна освіта*. 2020. № 8. с. 18-21.
16. Дворецька О. В. Арт-терапевтичні методи у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Спеціальна освіта*. 2019. № 2. с. 45-48.
17. Денисенко І. В. Емоційне благополуччя дошкільників через арт-терапію. *Психологія і суспільство*. 2018. с. 61-63.
18. Драган Л. О. Використання арт-терапії в освітньому процесі. *Дошкільна педагогіка*. 2020. № 7. с. 14-17.
19. Євченко М. О. Арт-терапевтичний підхід у роботі з дітьми дошкільного віку: монографія. *Харків: Видавництво Педагогічного університету*, 2021. 210 с.
20. Жукова І. І. Мистецтво і терапія: роль арт-терапії у психічному розвитку дитини. *Психологічна газета*. 2020. № 4. с. 8-11.
21. Заболотна Н. В. Арт-терапія у практиці дошкільної освіти. *Психологічні ресурси*. 2019. с. 50-52.
22. Залевська О. І. Арт-терапевтичні заняття як засіб емоційного розвитку дітей. *Дошкільна психологія*. 2021. № 3. с. 38-41.
23. Іванченко Т. С. Психокорекція емоційних станів дітей за допомогою арт-терапії. *Психологія в школі*. 2018. № 9. с. 14-16.
24. Ігнатенко К. В. Арт-терапевтичні техніки у роботі з дітьми з особливими потребами. *Дефектологія*. 2020. с. 44-47.
25. Ільченко С. М. Методики арт-терапії у дошкільній освіті. *Дошкільний вихователь*. 2019. № 5. с. 23-25.

26. Калініченко О. А. Використання арт-терапії у роботі з емоційно нестабільними дітьми. *Психолого-педагогічні дослідження*. 2021. № 6. с. 32-34.
27. Кравченко І. П. Арт-терапія як інструмент психокорекції емоційних розладів у дітей дошкільного віку. *Психологічні дослідження*. 2020. с. 41-44.
28. Кривошея Л. М. Методологічні аспекти арт-терапії у корекційній роботі з дітьми. *Педагогічний альманах*. 2018. с. 12-15.
29. Кузнецова О. В. Роль арт-терапії у розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Психологія і освіта*. 2020. с. 29-32.
30. Лебедева О. В. Психологічні основи арт-терапевтичної роботи з дітьми. *Дошкільна психологія*. 2019. с. 17-19.
31. Лисенко Н. І. Арт-терапевтичні техніки у роботі з емоційно нестабільними дітьми дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2021. № 8. с. 22-24.
32. Литовченко В. С. Арт-терапія в роботі з дітьми дошкільного віку: теоретичні і практичні аспекти. Харків: Педагогічна думка, 2020. 198 с.
33. Ляшенко І. М. Казкотерапія у розвитку емоційної сфери дошкільників. *Психолого-педагогічна освіта*. 2018. № 4. с. 34-36.
34. Мартиненко А. І. Арт-терапія у розвитку комунікативних навичок дошкільнят. *Дитина і світ*. 2019. с. 26-29.
35. Мельник Л. О. Використання арт-терапевтичних технік у роботі з дітьми. *Психологічний супровід*. 2021. № 2. с. 12-15.
36. Михайленко І. С. Арт-терапія: засоби розвитку особистості дитини. *Психологія і сучасність*. 2020. с. 43-46.
37. Надточій О. П. Арт-терапія у контексті корекційної роботи з дітьми. *Дефектологія*. 2021. № 3. с. 17-20.
38. Олександрова І. В. *Арт-терапія в розвитку емоційної сфери дошкільників*. *Психологічні науки*. 2018. с. 53-55.

39. Пашкевич О. М. Арт-терапевтичні методи у роботі з дітьми з аутизмом. *Спеціальна психологія*. 2019. с. 38-40.
40. Петренко А. В. Музична терапія як різновид арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку. *Психологічний альманах*. 2021. № 6. с. 21-23.
41. Поліщук В. А. Арт-терапевтичні техніки у розвитку саморегуляції дошкільників. *Психологічна практика*. 2020. с. 12-15.
42. Романенко О. П. Психокорекція емоційних розладів у дітей за допомогою арт-терапії. *Психологія в дошкіллі*. 2020. с. 26-29.
43. Руденко М. С. Основи арт-терапії для дітей дошкільного віку. *Психологічна наука*. 2019. № 3. с. 37-40.
44. Савченко Л. В. Використання арт-терапії у корекційній роботі з дітьми. *Дошкільний вихователь*. 2021. № 7. с. 28-31.
45. Симоненко І. В. Арт-терапія в роботі з дітьми. *Психологія і людина*. 2019. с. 12-13.
46. Скрипник А. В. Метафоричні асоціативні карти як засіб арт-терапії для дошкільнят. *Психологічний огляд*. 2020. с. 10-13.
47. Соколова Ю. П. Арт-терапія у роботі з емоційними розладами дітей дошкільного віку. *Дитячий психолог*. 2019. с. 42-44.
48. Тарасова Н. М. Арт-терапевтичні методики у розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2020. № 9. с. 15-18.
49. Терлецька, Л. Г. Арт-терапія як метод дослідження творчого аспекту психічного здоров'я особистості. *Психологічна газета*. 2006. № 1. С. 3-14
- Чорна С. О. Психотерапевтичний вплив арт-терапії на розвиток дитини. *Психолого-педагогічні дослідження*. 2019. с. 31-33.
50. Шевченко І. І. Техніки арт-терапії у роботі з емоційними станами дошкільників. *Психологія розвитку*. 2021. с. 20-23.

51. Шестопадова, О. П. Художня творчість та арт-терапія у роботі експериментального навчального закладу. *Світ виховання*. 2010. № 1. С. 10-16.

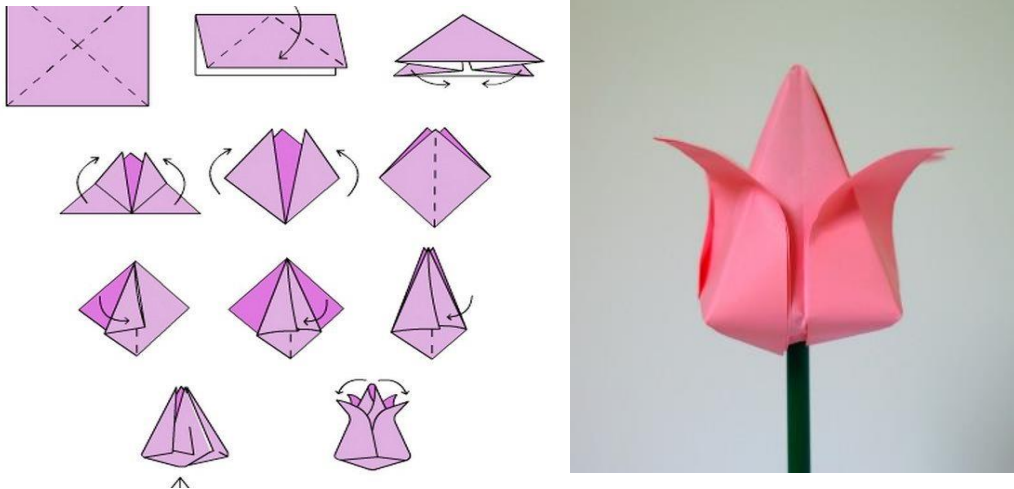
Додаток А

Вправа 5 «Казкові слова»

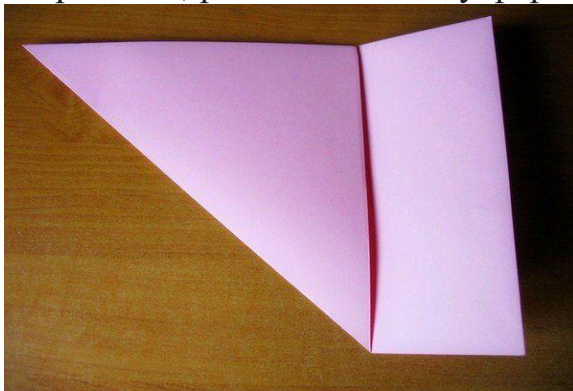
Додаток Б

Вправа 7 «Оригамі тюльпан»

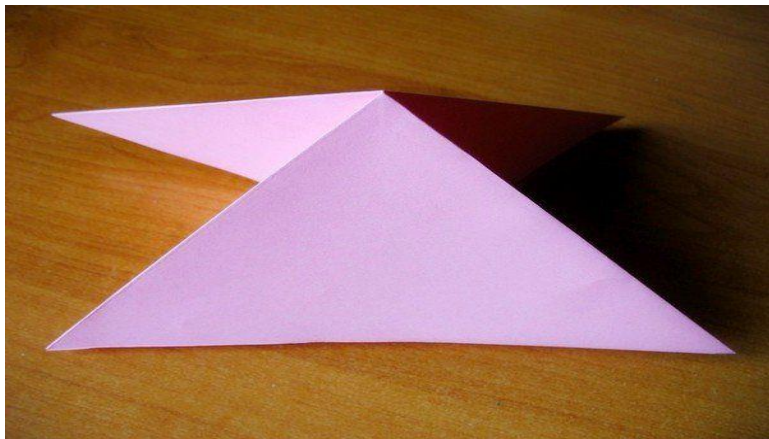

Процес створення весняної квітки включає кілька етапів:

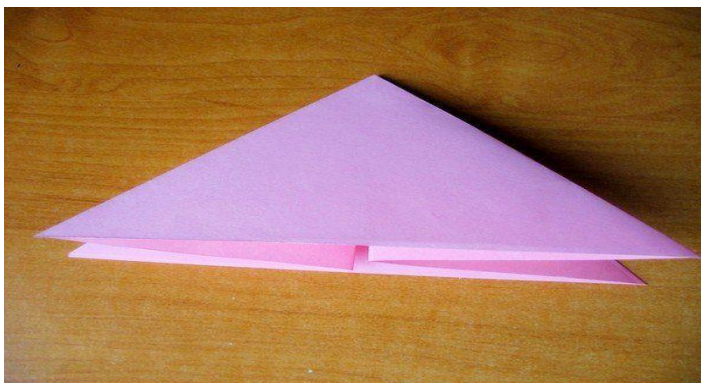
1. Квадратну заготовку для бутона квітки згинаємо по діагоналі так, щоб вона набула вигляду складеного по діагоналі трикутника. Розгортаємо заготовку і виконуємо ті ж дії з протилежними кутами. В результаті отримуємо квадрат зі зморшками, розташованими у формі знака «X».

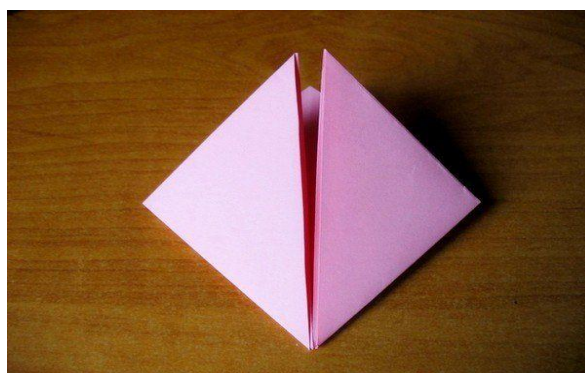
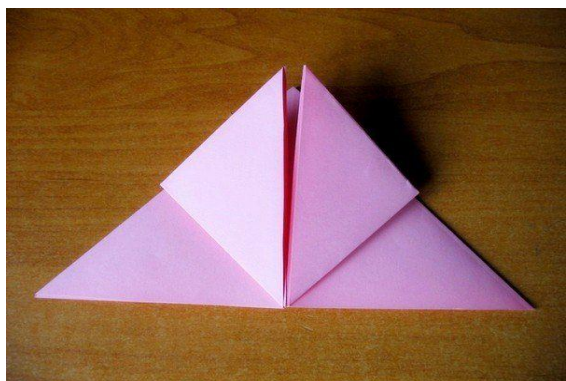
2. Складаємо заготівлю навпіл і розгортаємо її підносятья верхівкою догори.

3. Розміщені з двох боків пірамідки поздовжні згини з'єднуємо до центру так, щоб вийшов трикутник з «кишеньками» всередині.

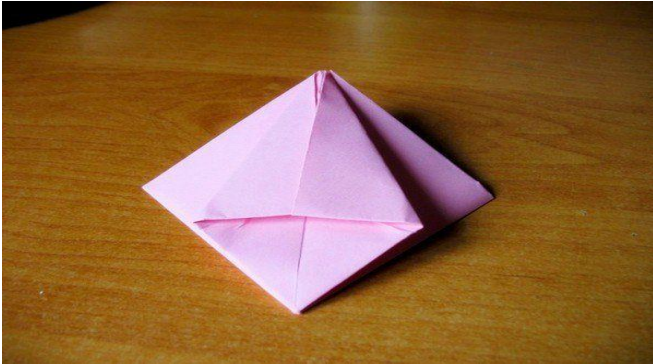

4. Куточки обох зовнішніх сторін відгинаємо, заводячи їх до вершини піраміди. В результаті отримуємо заготовку у вигляді ромба, що має посередині складку. Якщо придивитися, то ми бачимо чотири складених трикутника.

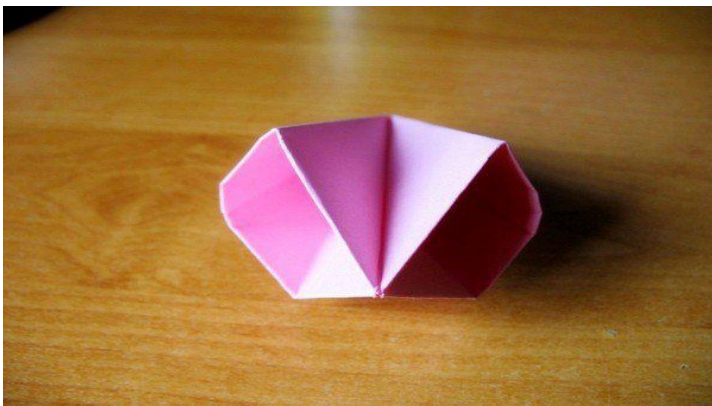

5. У ромбовидної заготовки відгинаємо правий кут на ліву сторону, перевертаємо її і повторюємо маніпуляції

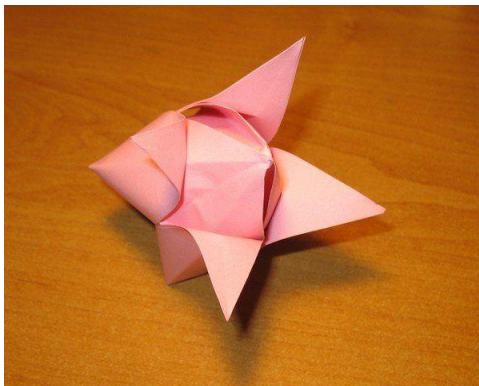
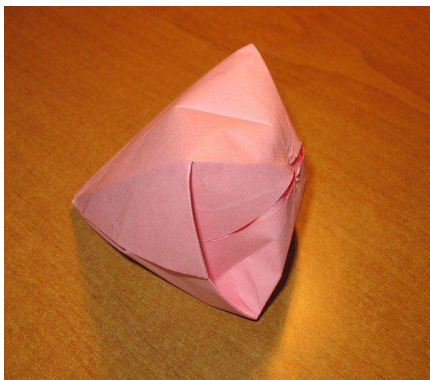
6. Тепер заводимо лівий кут, проводячи його внахлест трохи далі центральної лінії згину. Відгинаємо правий кут і заправляємо його в лівий. Ту ж процедуру виконуємо з іншого боку ромба.

7. Бутон практично готовий. Залишається, тільки підтримуючи, за згорнуті один в одного вершини, перевернути фігуру.

8. У підставі квітки робимо отвір, крізь який надуваємо бутон. У об'ємного бутона розкриваємо пелюстки, відгинаючи їх вниз. В отвір підстави квітки протягуємо трубочку.

Додаток В

Вправа 9 «Африканські племя»

